

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
(İSPANYOL DİLİ VE EDEBİYATI)

**MIGUEL DE UNAMUNO'NUN "LA ESFINGE" ADLI
ESERİNDE VAROLUŞÇULUK**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan
Şükran GÖZCÜ ÇİVİ

Ankara-2012

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
(İSPANYOL DİLİ VE EDEBİYATI)

**MIGUEL DE UNAMUNO’NUN “LA ESFINGE” ADLI
ESERİNDE VAROLUŞÇULUK**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Hale TOLEDO

Tezi Hazırlayan
Şükran GÖZCÜ ÇİVİ

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

GİRİŞ1

I.BÖLÜM

MIGUEL DE UNAMUNO VE YAZINSAL KİMLİĞİ.....4

II.BÖLÜM

1.98 KUŞAĞI.....24

2.DÖNEMİN EDEBİ AKIMLARI27

III.BÖLÜM

1.ESERİN ADININ ANLAMI, KARAKTERLERİN İNCELENMESİ VE ÖZETİ

1.a) Eserin Adının Anlamı.....34

1.b) Eserdeki Kişilerin İncelenmesi.....35

1.c) Eserin Özeti.....37

2.VAROLUŞÇULUĞA GİRİŞ.....41

3.VAROLUŞÇULUĞU TEMEL ANLAMIMLA AÇIKLAMA VE YAPITTAN

ÖRNEKLERLE DESTEKLEME.....44

4.YAZARLA İLİNTİLİ OLARAK ESERİN VAROLUŞÇULUK TEMELİNDE

İNCELENMESİ.....60

5.ESERLE İLİNTİLİ BAZI TEMEL KAVRAMLARIN AÇIKLANARAK ESERİN

İNCELENMESİ.....67

IV.BÖLÜM

SONUÇ.....74

ÖZETLER

TÜRKÇE.....77

İNGİLİZCE.....78

KAYNAKÇA81

GİRİŞ

Bu çalışmada; İspanyol edebiyatının en önde gelen düşünürü, yazarı ve aynı zamanda da şairi olan Miguel de Unamuno'nun (1864–1936) *Sfenks (La Esfinge)* adlı yapıtını varoluşçuluk felsefesinin temel savları doğrultusunda incelemeye çalıştık.

Miguel de Unamuno'nun yaşadığı dönem olan 1864-1936 dönemi, İspanyollar için her anlamda zor bir dönem olmasının yanında, kültürel ve edebi bağlamda da oldukça önemlidir.

1872 yılında başlayan ve 1876 yılına kadar devam eden Carlos yanlılarına karşı yeniden başlayan bir iç savaş, 1875 yılında II. Alfonso'nun tahta çıkışıyla başlayan ve 1931 yılına kadar devam edecek olan restorasyon dönemi, bu hanedanlık dönemiyle birlikte 1876 yılında kabul olunan anayasa ve demokrat ve muhafazakar iki partinin sırayla başa geçtiği bir süreç olan ve “nöbetleşe başa geçmek” anlamında kullanılan “turnismo” dönemi, ardından 1898 yılında Amerika Birleşik Devletleri'yle kaybedilen savaş ve bu savaşın sonucunda denizaşırı sömürgelerin kaybı, bu savaşın tesellisi olarak 1909 yılında İspanya'nın Fas'a asker göndermesi, oradaki halkın isyanı, İspanya'da yaşanan bu savaşa yönelik protestolar, 1911 yılında ülkede yaşanan genel grev, 1921 yılında İspanya ordusunun Fas'a yenilgisi, 1923 yılında Primo de Rivera'nın hükümetin başına geçerek 7 yıl boyunca ülkede sürdürdüğü dikta rejimi, 1930 yılında dikta diktatörlüğünün düşmesi, 1931 yılında Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte restorasyon döneminin sona ermesi, ülkenin bir soluk alması derken akabinde 1932 yılında iç savaşı başlatan itici güçten biri olarak General Sanjurjo'nun ayaklanması gibi arka arkaya yaşanan bu felaketler İspanya'nın daha çok uzun yıllar istikrarlı bir noktaya gelmesini engelleyecektir. Gerek ülke ekonomisinde yaşanan krizler, gerek politik sorunlar nedeniyle ülkenin bir kargaşa içine sürüklenmesi, bu arada bu enkaz altındaki topraklarda yeşeren

edebiyat, ülkenin durumundan endişe eden “98 Kuşağı” ile diğer şair, yazar, filozof ve sanatçının çoğunlukla karamsar ve ülkenin o günkü durumundan söz eden eserler vermelerine neden olmuştur. İşte böyle bir atmosferde Miguel de Unamuno eserlerini verir ve ileride İspanyol edebiyatının en ünlü isimlerinden biri olmak üzere ilk adımlarını atar. Bu kargaşa içinde birçok kişi ve sanatçı hayatını kaybeder, bir kısmı da ülkeyi terk etmekte çareyi bulur. Cumhuriyet’in kurulmasıyla birlikte ülkelerine dönenler ve savaşlar sonunda sağ kalanlar ya da dikta rejiminden kurtulanlar yeni kurulan düzene yer yer alışmaya çalışırlar.

Çalışmanın ilk bölümünde Miguel de Unamuno’nun biyografisini incelemeye çalıştık. Yazarın biyografisine değinirken, yazarın eserlerine, yaşadığı döneme ve o dönemdeki olaylara da yer verdik.

İkinci bölümde, dönemin edebi akımlarından bahsederken yazarın ait olduğu dönem olan “98 Kuşağı”nı da ayrı bir başlık altında açıkladık.

Çalışmanın üçüncü bölümünde eseri varoluşçuluk temelinde analiz edebilmek için, öncelikle eserin adının anlamı, karakterlerin incelenmesi ve eserin özetini sunduk. Daha sonra “Varoluşçuluğa Giriş” başlığı ile varoluşçuluk felsefesinden ve varoluşçuluk felsefesinin farklı alanlarından bahsettik. Miguel de Unamuno’nun hem bir Hıristiyan Varoluşçu hem de Tanrıtanımaz Varoluşçu olması sebebiyle ve yazarın en çok etkilendiği Tanrıtanımaz Varoluşçulardan Jean Paul Sartre ve Hıristiyan Varoluşçulardan Sören Kierkegaard’ın varoluşçu felsefeleri ışığında yazarın eserini incelemeye çalıştık. Sonra yazarla bağlantılı olarak eseri inceleme ve eserle ilgili bazı kavramların açıklığa kavuşması yolunu izledik.

Araştırmalarım sırasında bana her türlü desteği veren tez danışmanım Prof. Dr. Hale TOLEDO'ya teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

şükran Gözcü Çivi

I. BÖLÜM

MIGUEL DE UNAMUNO VE YAZINSAL KİMLİĞİ

Şiir, deneme, öykü, roman ve oyun türlerinde eserler yazan ve XX. yüzyıl Avrupa düşünce hayatının en büyük temsilcilerinden biri olan Miguel de Unamuno, 29 Eylül 1864 yılında Bask kökenli bir ailenin oğlu olarak Bilbao'nun eski bir kasabasının Ronda adlı caddesindeki bir evde dünyaya gelir. Unamuno, aslında bir akraba evliliği sonucunda dünyaya gelir; babası kuzeni ile evlenir. Babası ekmek fırını sahibi Felix de Unamuno Larraza ve annesi Salome Jugo Unamuno'dur. Unamuno, ailede Maria Felisa ve Maria Jesusa'dan sonra doğan ilk erkek evlattır. Daha sonra diğer kardeşleri Felix, Susana ve Maria Mercedes dünyaya gelirler.

Unamuno, koyu katolik bir aile ortamında yetişmeye başlar. Babasının çok zengin bir kütüphaneye sahip olması ve Unamuno'da da erken yaşlarda yeşeren edebiyat, sanat aşkı yüzünden O, bu kütüphanenin tutkunu olur ve zamanının büyük bir kısmını burada geçirir. Bir ara Bilbao'lu Antonio Lecuona'nın¹ resim atölyesinde eğitim alan Unamuno, iyi bir sanatçı olmasına karşın, sonradan kendisinin de itiraf ettiği gibi, renge hakim olamadığı için resim sanatına yönelik çalışmalarını bırakır. Fakat küçük yaşta babasını kaybetmesi onda derin izler bırakır. Babasının vefatından sonra San Luis Gonzaya adlı katolik kilisesine girer. Bu arada San Nicolas adlı ilkokula da başlayan Unamuno, 10 yaşında bu okulu bitirip enstitüye gireceği sırada, 1872 yılında başlayan ve 1876 yılına kadar devam edecek olan Carlos yanlılarına karşı yeniden başlayan iç savaşta (III. Carlos Savaşı²) şehrin kuşatılmasına tanıklık

¹ 1831-1907, İspanyol ressamı.

² İspanya Kralı II.Carlos'un (1661-1700) ölümünden sonra Avrupa ülkeleri arasında İspanya topraklarının paylaşımı konusundaki anlaşmazlıktan dolayı ortaya çıkan savaş.İmparatorluğun diğer varisi durumunda olan İngiltere, Kutsal Roma Germen İmparatorluğu, Hollanda, Portekiz, Branderburg ve Savua Dukalıkları aralarında anlaşarak Fransa'ya karşı "Büyük İttifak" kurdular. Fransa'nın yenilgisiyle sonuçlanan İspanya veraset savaşları.

etmek zorunda kalır. Bu tanıklığını daha sonra 1897 yılında yazdığı ilk romanı olan *Savaşta Barış* (*Paz en la Guerra*) adlı eserinde yansıtabacaktır.

İspanya’da 1875 yılında II. Alfonso’nun tahta çıkışıyla birlikte restorasyon³ döneminin başladığı görülür. 1876 yılında anayasanın kabul edilmesi ile birlikte demokrat ve muhafazakar iki partinin sırayla başa geçtiği bu sürece “nöbetleşe başa geçmek” olan “turnismo” dönemi de denebilir.

Unamuno, daha sonra Biskay Enstitüsü’nde liseye başlar ve burayı bitirince de 1880 yılında felsefe ve edebiyat eğitimi almak için Madrid’e gider. Aslında bu tarihler Unamuno’nun tiyatroya eğiliminin başladığı tarihlerdir. Çünkü 1880 yılında 16 yaşındayken ilk tiyatro eseri olan *Galabasa Sorunu’nu* (*El Cuestion del Galabasa*) yazar. Bu, kırsal işleyen, komik, gelenekçi tek perdelik bir güldürüdür. Daha sonraki dönemlerde özellikle 1890-1900 yılları arasındaki 10 yıllık bir sürede Unamuno’nun bu türle ilgisi, bazen deneme yazıları, bazen de seyirci olduğunu belirterek yazdığı bir seri makaleler aracılığıyla görülür. Bu makalelerin birinde tiyatroya yönelik düşüncelerini şöyle ifade eder: “Tiyatro toplumsal bilincin en samimi ifadesidir. Ayrılmaz bir bütün olan halk destanı ve şiiriyle doğar; halkın dramatik yaşamını, geleneklerini ve şanlı geçmişini sahneye taşır”⁴.

1883 yılında 21 yaşında üniversiteyi en iyi dereceyle bitiren Unamuno, 1884 yılında Bask dili üzerine tez konusuyla doktora programına geçer. “Bask Dilinin Kökeni Üzerine Bir

(1700-1715) Utrecht barışı ve İspanya’nın paylaşımıyla sonuçlandı. Günümüz Avrupası’nın temelleri bu anlaşmayla atılmıştır.

³ Tekrar tahta çıkış demek. 1868 yılında Borbon Hanedanlığı’na bağlı II. Isabel’in (II. Alfonso’nun annesi) tahttan indirilmesinin ardından II. Alfonso’nun tahta geçmesiyle tekrar bu hanedanlığın tahta olması ile başlayan döneme verilen ad. Üç döneme ayrılır: II. Alfonso dönemi (1875-1885), Maria Cristina (1885-1902), III. Alfonso (1902-1931).

⁴ Toledo, Hale, Unamuno Tiyatrosu, Mitos- Boyut Yayınları, Tiyatro/Kültür Dizisi 69, İstanbul, 2006, s.10.

Kritik” başlıklı doktora tezinde, Baskların kökenini, bu anlamda da dilini araştırır, ki bu yaklaşım, daha sonraki yıllarda Arana Goiri kardeşler tarafından kurulacak olan ve diğer milletler tarafından “kirlenmemiş” bir Bask ırkını savundukları Bask milliyetçiliğine gebe olacak bir düşünceye ters düşer. 1884 yılında bir üniversitede Latince ve psikoloji dallarında öğretim üyesi olarak çalışmaya başlar ve bu yıllarda “Bask Dilinde Yabancı Kökenli Unsurlar” başlıklı bir makalesi yayımlanır. Bu makalesinin yayımlanmasından sonra Bask Bölgesi Belediye Encümeni ile Sabino Araña⁵ tarafından bu kürsiye başvurusu istenir. Bu arada İspanya’da II. Alfonso’nun eşi olan Maria Cristina dönemi, esinin vefatıyla birlikte 1885 yılında restorasyonun II. dönemi 1902 yılına kadar devam eder.

Unamuno, yok olmaya yüz tutmuş bir dil olan Euskera⁶ dilinde yazdığı birkaç eserinden dolayı Sabino Araña ile polemiğe girer. Araña, iki dilin mümkün olmadığını söyler; Unamuno’yu bir Basklı fakat İspanyol bir Basklı olarak nitelendirir. Bu polemik kökeninde Arana’nın o dönemde Bask milliyetçiliğini ateşli bir biçimde savunduğu çalışmalar yatar.

1888 yılında Unamuno, Bask Dili kürsüsüne başvurur fakat başarılı olamaz. Tekrar Bilbao’ya profesörlük sınavına hazırlanmak için geri döner. Bu zamanlar, yazarın çocukluk döneminden daha radikal, rasyonel, pozitivist bir döneme geçişi açısından önem kazanır. 1889 yılında profesörlük sınavına hazırlandığı süre boyunca İsviçre, İtalya ve Fransa’ya seyahatlerde de bulunur. Paris’te Eyfel Kulesi’nin açılışına ve Exposition Universal’in⁷ kutlandığı çeşitli etkinliklere katılır. 1891 yılına kadar profesörlük ünvanını alamaz. 1891 yılında hummalı bir şekilde hiç durmaksızın Salamanca Üniversitesi Yunan Dili

⁵ 1865-1903, İspanyol politikacı ve yazarı aynı zamanda da Bask milliyetçiliğinin babası olarak kabul edilen İspanyol ideoloğu.

⁶ Navarra Krallığının popüler dili olmasından dolayı latince “navarro dili” olarak tanınan ve dünyada hiçbir dil ailesine girmeyen bir dildir. Navarra ve Bask bölgesinde konuşulmuştur.

⁷ XIX.yy ‘ın 2. yarısından beri çeşitli sergilerin yer aldığı dünyaca ünlü geniş çaplı uluslararası sergilerin genel adı. Çeşitli ülkelerde bu isim altında çeşitli sergilerin sergilendiği bu tip aktiviteler olmaktadır.

Bölümü'ndeki profesörlük makamı için çalışır, aylarca hazırlanır ve sonunda bu makamı elde eder. Sınavlara hazırlanırken Granadalı bir arkadaşı olan Angel Ganivet⁸ ile yakın bir dostluk kurar. Sonraları çok yoğun bir şekilde ilerleyen bu arkadaşlık Ganivet'in 1898 yılındaki intiharı ile son bulur. Babasını erken yaşlarda kaybeden Unamuno, bir de en iyi dostunu kaybedince ilerleyen zamanda yaşayacağı ruhsal krize gün be gün daha da yaklaşır.

Profesörlük makamını elde etmeden 3 ay kadar önce de 31 Ocak 1891 yılında çocuk yaştan beri sevdiği, aşık olduğu Concepcion Lizarroga ile bir evlilik akdi gerçekleştirir ve bu evlilikten 8 çocuğu olur. Düşüncelerinin de merkezini oluşturan Castilla'ya uyum sağladıktan sonra 1894 yılına doğru yazım çalışmalarına yeniden başlar. 11 Ekim 1894 yılında Bilbao Sosyalist Birliği'ne katılır. Bu katılımın sonucunda Bilbao'da yayımlanan *Sınıfların Savaşı* adlı dergide de yazıları çıkmaya başlar.

1895 yılında tartışmalara yol açacak olan, diyalektik açıdan İspanya'nın kuruluşu ve İspanya'nın İspanya olması, kollektif bilinç ve psikoloji konularını ele aldığı en önemli deneme türündeki eserlerinden biri olan *Öze Dönüş (En Torno al Casticismo)* yayımlanır.

1897 yılı yazarın yaşamında önemli bir kırılmayı da beraberinde getirir. Bu yılın ilk aylarında ruhsal açıdan Tanrı inancı ile ilgili yaşadığı dini krizlerle birlikte kalp, aynı zamanda da nevroz hastalığı yazarın zor zamanlar geçirmesine neden olur; fakat bir yandan da hayatının temelini oluşturan dinsel varoluşçuluğunun çıkış noktası da bu döneme rastlar. 1897 yılında Sosyalist Parti'den bu sağlık sorunları nedeniyle ayrılır.

⁸ 1865-1898, İspanyol diplomat, yazar.

1897 yılında Unamuno, en önemli eserlerinden biri olan *Günlükler*'i yazar. İspanya'da 1966 yılında ilk kez yayımlanacak olan bu kitap, Unamuno'nun yapıtlarının merkezini oluşturan, onların anlaşılması için okuyucuya klavuzluk eden en önemli eserlerinden biridir. Geçirdiği dinsel krizin etkilerini taşıyan bu eserde, büyük yazar temel bazı kavramlar üzerinde dururken ana tema olarak Tanrı'yı sorgulamaktadır. Yazar, beş defter halinde sunduğu bu eserinde genel olarak şu kavram ve konular üzerinde durmuştur: inanç, tevazu, iman-mantık çatışması, ortak ruh, hakikat, sonsuzlukta yaşamak, ölüm-sonsuzluk-ad bırakma, Ataizm'den Tanrı inancına yönelim, hiçlik, ölüm, sonsuzlukta yaşamak, Tanrı'da yaşamak, protestanlık-katoliklik, üstün insan, iç insan, basit yaşama özlem.

1898 yılında Unamuno, *Sfenks*⁹ (*La Esfinge*) ve bundan bir yıl sonra *Kör* (*La Venda*) adlı eserlerini kaleme alır. *Kör* adlı tiyatro oyununda, gözleri doğuştan kör olan Maria'nın yıllar sonra evlendiğinde gözlerinin açıldığı, fakat dış dünyayı algılamasının ancak gözlerine bir bağ bağlamakla olanaklı olduğu ve babasını yitirdikten sonra "artık hiçbir şey görmek istemiyorum" diyen Maria'nın gözünden bağı çıkartmak istememesi anlatılır. Yazarın *Sfenks* adlı eserinde ise, devrimci bir liderin varoluşsal iç sıkıntıları, bunalımları ve Tanrı ile olan çatışmaları ele alınır. Angel, halkın alkışları arasında hükümetin başına geçer; fakat muhalif grup onu bu makamdan almak ister. Angel de bunu engellemek için hiçbir şey yapmaz; çünkü onun tek isteği özgürleşmek; çocukluğundaki saf, huzur dolu yaşantıya dönmektir.

Bu yıllar hem Unamuno için hem de ülke için zor yıllardır aslında. Çünkü İspanya, 1898 yılında Amerika Birleşik Devletleri'yle yapmış olduğu savaşta yenilir ve denizaşırı sömürgeleri olan Porto-Riko, Filipinler ve Küba'yı elinden çıkarmak zorunda kalır. "İç

⁹ Eski Mısır'daki sfenks sembolü 'insan başı' erdemi, 'aslan gövdesi' ise gücü simgeliyor; sfenksin başı, yönetici manevi otoriteyi, gövdesi ise eylemde bulunan maddi iktidarı göstermektedir.

çekişmeler, siyasette ileriye görememe, ekonomi ve sanayinin çöküntü durumunda bulunması ve savaş alanının İspanya'ya uzaklığı bu yenilgiyi hazırlayan belli başlı etkenlerdir.”¹⁰

Savaşın çok kısa sürmesi ve İspanya'nın yenilgiye uğraması İspanyol halkı üzerinde olumsuz bir etki yaratır. Bu yenilgi bazı aydın çevrelerin de İspanya'nın içinde bulunduğu bu kötü durumu, hükümetin iç ve dış politikasını çok sert bir şekilde eleştirmesine neden olur. Sonradan 98 Kuşağı adı verilen bu aydın topluluk, çözüm olarak da ülkenin sahip olduğu maddi ve manevi değerlerin korunmasını savunur. Bu dönemin en tanınmış yazarı olarak da karşımıza Miguel de Unamuno çıkar. 1898 yenilgisine tepki olarak diğer bir topluluk daha doğar. “Yenilikçilik” (Regeneracionismo) adı verilen ve en önemli temsilcisi Joaquin Costa¹¹ olan bu topluluk, 1898 felaketinin ardından İspanya'nın problemlerini tekrar düşünmeye başlar; İspanya'nın modern bir ülke olması için yenileşmeye gitmesinin tek çare olduğunu savunur.

Unamuno'nun bu zamanlarda Avrupa tiyatrosunu da yakından takip ettiği ve İbsen'den¹² çok etkilendiği fark edilir. *Sfenks (La Esfinge)* ve *Kör (La Venda)* adlı eserlerinde İbsen'in etkileri açıkça görülmektedir. XIX. yüzyılın diğer büyük oyun yazarları gibi romantik, bireyci ve anarşist bir dünya görüşünün etkisinde yapıtlar veren İbsen, yazdığı eleştirel gerçekçi oyunlarda toplum bireylerinin yanılsamalarını, nevrotik ve ruhsal çalkantılarını açığa sermiş; bireyin boşa çıkan yaşam uğraşısını, toplumun dış yüzü ile iç yüzü arasındaki karşıtlığın yol açtığı çelişkilerin üstesinden gelemeyişini irdelemiştir.

Bu arada Maria Cristina'nın vefatıyla birlikte oğlu III. Alfonso'nun 1902 yılında tahta çıkmasıyla, 14 Nisan 1931 yılında II. Cumhuriyet'in ilanına kadar devam edecek olan, III.

¹⁰ Önalp, Ertuğrul, İspanyol Edebiyat Tarihi, Onur Yayınları, Ankara, 1988, s.163.

¹¹ 1846-1911, İspanyol politikacı, ekonomist, tarihçi, hukukçu.

¹² 1828-1906, Norveçli oyun yazarı ve şair, “Eleştirel Gerçekçi” edebiyat anlayışının tiyatrodaki öncüsüdür.

restorasyon dönemi başlar. 1876 Anayasası yürürlükte kalır. Bu sefer nöbetleşe başa geçecek olan muhafazakar parti kanadının başında Antonio Maura¹³, demokratik grubun başında da Jose Canalejas¹⁴ bulunmaktadır.

Salamanca'ya yerleştiği ilk zamanlardan itibaren kültürel etkinlikler Unamuno'nun hayatında eksik olmaz. Yazar, 1936 İspanya İç Savaşı'na kadar, şehir hayatının merkezi olan ünlü Salamanca meydanı, Plaza Mayor Salmantina'da yer alan Belediye Başkanlığı binasının yanındaki Salamanca'nın en eski kafesi olan Cafe Literario Novelty'nin terasında devamlı boy gösterir. Kendisine bu terastan Plaza Mayor Salmantina meydanının nasıl görüldüğü sorulduğunda yazar, bu meydanın “düzensiz fakat şaşırtıcı bir şekilde ahenkli bir çerçeve oluşturduğu” yanıtını verir.

Sürekli olarak Salamanca'da yaşamış, kısa aralıklarla Madrid'te bulunmuş, İspanya'nın çeşitli yerlerine geziler yapmış ve çok nadir olarak da ülke dışına çıkmış olan yazarın 1902 yılında oğullarından birini hidrosefali¹⁵ hastalığından yedi yaşındayken kaybetmesi onu çok derinden etkiler. Bu dönemde Unamuno yazınsal üretkenliğine devam eder. *Amor y Pedagogia* ve *Don Kişot ve Sancho'nun Yaşamı (Vida de Don Quijote y Sancho)* adlı eserleri yayımlanır. *Amor y Pedagogia* adlı eserinde varlık-tiyatro ilişkisini ele alır. Yazar, bu ilişkiye 1914 yılında yazdığı *Sis (Niebla)* adlı eserinde de yer verir. İspanya'ya yönelik kaygılarını da sergilediği yazarın *Don Kişot ve Sancho'nun Yaşamı* başlıklı eseri, Don Kişot'un ruhuna yönelik bir tutku ile birlikte özgün bir yorumun da getirildiği bir denemedir. Unamuno için Don Kişot gerçek bir kişidir, hatta bu kişiliği yaratan Cervantes'ten bile daha gerçektir. Don Kişot, İspanyol halkının bir sembolüdür. Don Kişot'un özü; üne, zafere ve de ölümsüzlüğe duyulan açlıktır.

¹³ 1853-1925, İspanyol devlet adamı, yazar.

¹⁴ 1854-1912, İspanyol devlet adamı ve demokratik grubun önderi.

¹⁵ Beyin içinde ve çevresinde aşırı sıvı toplanması.

Unamuno, 1907 yılında ilk şiir kitabı yayımlandığında artık olgun bir yazardır; tanınan, okunan, dikkate alınan. Tartışmasız iyi bir deneme yazarı, buna karşın atipik, “garip” bir romancı, fakat kesinlikle iyi bir yazar olarak nitelendirilir. Yaşı 43’tür. 1907 yılında Bilbao’da bir basımevinden çıkmış ilk şiir kitabına alçakgönüllü bir şekilde sadece *Şiirler (Poesias)* adını verir. Bu tarih o zamanlar için başka bir açıdan da önem arz etmektedir, ki o da bir polemik yaratan “Unamuno’nun bir şair olup olmadığı” konusudur. Bir edebi tür olan şiir sanatı, İspanya’da Altın Çağ diye adlandırılan çok eski bir dönemden beslenir. Ruben Dario¹⁶, Juan Ramon Jimenez¹⁷ ve Antonio Machado¹⁸ şiirin bu kaynağından yararlanan şairlerdir. Genel düşüncenin aksine bu şairler, kuraldışı, düzensiz yazmasına karşın Unamuno’yu en büyük şairlerden biri olarak görürler. Juan Ramon, 1936’da bir yazısında şöyle yazar: “Her ne zaman bana Çağdaş İspanyol Şiiri’nin mitosundan bahsetseler ben öncelikle Miguel de Unamuno ve Ruben Dario ve Antonio Machado’dan başlamanın elzem olduğunu söylerim”¹⁹. Genel olarak Unamuno’ya şiirleri çerçevesinde getirilen eleştiriler kısaca şöyle sıralanabilir: kuraldışılık, kulağa hitap etmeme, uyum eksikliği, aşırı betimleme, kavram kargaşası, kendine özgü sözcük seçimi.

1908 yılında Unamuno, *Çocukluk Anıları (Recuerdos de Ninez) y Gençlik (Mocedad)* adlı otobiyografik eserini yayımlar. Bu eser, Bask kökenli yazarın çocukluğunun geçtiği Bilbao’da yaşadıklarını yansıtır.

1909 yılına gelindiğinde Kanarya Adaların’da yazarın *Sfenks (La Esfinge)* adlı eseri sahnelenir. Bu Unamuno tiyatrosunda ikinci dönemdir. Güldürü içerikli *Prences Lombra (La*

¹⁶ 1867-1916, Nikaragua’lı şair, gazeteci ve diplomat.

¹⁷ 1881-1958, 1956’da Nobel ödülü almış İspanyol şair, yazar.

¹⁸ 1875-1939, İspanyol şair.

¹⁹ Trapiello, Andres, Miguel de Unamuno Rimas de Dentro, Mondadori (Grijalbo Mondadori, S.A.), Barcelona, 2000, s.12.

Princesa Dona Lombra) ve *Ölene (La Difunta)* adlı eserlerinin ardından 1910 yılının ocak ayında, yine güldürü yanı ağır basan *Geçmişe Dönüş (El Pasado Que Vuelve)* ve sonrasında da *Fedra* isimli üç perdelik tiyatro eserlerini yazar. *Fedra* adlı eser, Euripides'in²⁰ *Hipolito* adlı trajedisi ve Jean Racine'nin²¹ aynı konuyu işlediği *Fedra*²² adlı eserine dayanır. Üveyoğlu Hipolito'ya aşık olan Prenses Fedra'nın, aşkına karşılık alamayınca hayatına son vermesiyle biten trajik hikayesi, tekrar Miguel de Unamuno ile ölümsüzleşir. Bu yıl içinde ikinci şiir kitabı olan *Lirik Soneler (Rosario de Sonetos Liricos)* yayımlanır. Bu kitaptaki şiirlerle ilgili olarak Andres Trapiello²³ kitabında şöyle der: "Pek çok kez söylenmesine karşın bir kez daha tekrar etmek gerekirse İspanyol dilinin en güzel, en derin ve unutulmaz sonelerinden²⁴ biridir"²⁵.

Bu arada 1909 yılında İspanya yönetimi 1898 yılında Amerika Birleşik Devletleri'yle yaptığı savaşta kaybettiği deniz aşırı kolonilerinin tesellisi olarak Fas'a asker göndermeye karar verir. Fas halkının direnmesi karşısında Başbakan Maura'nın emriyle Fas'a savaş ilan edilir. Bu savaşı protesto etmek amacıyla Barcelona'da genel grev başlar. Bu grevin nedeni, pek çok kişinin bu savaşın kesin ölümle bitecek bir savaş olduğunun farkında olması, bu savaşın daha ayrıcalıklı bir sınıfın çıkarlarını korumaktan başka bir şey olmadığı gerçeğidir. Çünkü özellikle işçi sınıfının hor görüldüğü ve büyük eziyet çektiği dönemde çocuklar 8 yaşında fabrikada çalışmaya zorlanır, hiçbir sosyal güvenceleri olmadan pazarları da dahil olmak üzere günde 12-13 saat çalışırlar. Barcelona'yı kana bulayan, yüzlerce kişinin öldüğü, binlerce kişinin tutuklandığı, yaralandığı bu haftaya İspanyollar "trajik hafta" adını verir. 1909 yılında bu savaşı protesto edenler, 1911 yılında yine aynı savaşı protesto etmek için

²⁰ İ.Ö 480-İ.Ö 406, Yunan şairi.

²¹ 1639-1699, Fransız dramaturgu.

²² Yunan mitolojisinde yer alan prenses.

²³ 1953-... , ispanyol yazar.

²⁴ İki dördlük ve iki üçlükten oluşan 14 dizelik nazım şekli.

²⁵ Trapiello, Andres, Miguel de Unamuno *Rimas de Dentro*, Mondadori (Grijalbo Mondadori, S.A.), Barcelona, 2000, s.16.

genel grev adı altında toplanırlar. Fakat bu eylemler savaşın kaderini değiştirmez; sadece işçi konfederasyonunun kurulmasına neden olur.

Unamuno'nun 1911 yılında yayımlanan *İspanya ve Portekiz Topraklarında (Por Tierras de Portugal y Espana)* ve daha sonra 1922 yılında yayımlanan *Gezintiler ve İspanya Görüntüleri (Andanzas y Visiones Espanolas)* başlıklı deneme türünde yazdığı eserlerindeki betimlemelerde Unamuno'yu ilgilendiren ayrıntılar ve objektif olma kaygısı değil, insan hayatının bir sahnesi olarak adlandırdığı yerleri yorumlamasıdır. Onun için önemli olan ruhun yansıtılması, iç dünyanın sarsıntılarının vurgulanmasıdır. Çağrışımlarla dolu manzaraları seyrederken derin duygu ve deneyimlerini aktarır. Bunlar, Unamuno tarzında bir çeşit gezi kitabı olarak da yorumlanabilir. Aynı zamanda bu iki denemesinde de yazar, benzer bir biçimde İspanya'nın gidişatına yönelik kaygısını da belirtir.

1912 yılında Segismundo Moret²⁶ hükümetinin düşmesinden sonra başbakanlığa getirilen Canalejas'ın²⁷ işçiler arasında örgütlenmeyi bastırmak için aldığı sert önlemler ve bu önlemlerin Cumhuriyetçiler arasında yarattığı hoşnutsuzluk, Canalejas'ın bir anarşist olan Manuel Pardinás²⁸ tarafından öldürülmesinde önemli rol oynar.

1912 yılında Unamuno'nun *Yaşamın Trajik Duygusu (Del Sentimiento Tragico de La Vida)* adlı deneme türünde yazdığı eseri yayımlanır. Yazarın en yoğun düşüncelerini açımlayan, en olgun yapıtlarından biri sayılan ve varoluşsal sorgulamalarının yer aldığı bu eserinde Unamuno'nun en çok üzerinde durduğu konular; ölümsüzlük, inanç, akıl-Tanrı ilişkisi, yaşam ve trajedidir.

²⁶ 1833-1913, İspanyol yazar, ekonomist ve politikacı.

²⁷ 1854-1912, İspanyol devlet adamı ve demokratik grubun önderi.

²⁸ 1886-1912, İspanyol anarşist.

Unamuno'nun 1912 yılında *Tiyatro ve Kadınlar (Las Senoras y el Teatro)*, 1913 yılında *Tiyatroya Geri Dönüş (De Vuelta del Teatro ve Impresionas del Teatro)* adlı oyunları sahnelenir. 1913 yılının mart ayında Salamanca'da geçirdiği tiyatroyla dolu altı günün ardından deneyimlerini şu sözlerle okuyucuya aktarır: "Bu altı geceden sonra olabildiğince sade, yalın, basit ve görsel olanın işitsel olanı tamamladığı ancak ne deforme edip ne de gölgelediği mümkün olduğunca taklitten ve karikatürist yaklaşımdan uzak bir tiyatro düşledim durdum"²⁹. Aynı yıl yazarın *Ölümün Aynası (El espejo de la Muerte)* adlı eseri yayımlanır. Çeşitli kişi ve kişiliklerin sergilendiği bu eseri aslında 1888 yılından beri çeşitli gazete ve dergilerde yayımlanan 26 tane kısa hikayenin topluca bu isim altında yayımlanmasıdır. Daha sonra 28 Mart 1918 yılında *Fedra* adlı tiyatro oyunu Madrid'te sahnelenir. 1920 yılına gelindiğinde ise, bireyin toplum içindeki görüntüsünden dolayı kişiliğinin yıkımını konu alan kısa bir tiyatro oyunu olan *Tulio Montalban* okuyucusuyla buluşur.

1914 yılında politik yazılarından dolayı rektörlük makamından alınır. Aynı yıl yazarın en önemli eserlerinden biri olan *Sis* adlı yapıtı yayımlanır. Yazar, varolan romanlarından ayırmak için tür olarak "nivola"³⁰ adını verdiği eserinde, büyük bir evde uşağı ve aşçısıyla yaşayan, zengin, kimsesiz, genç bir adam olan Augusto'dan bahseder. Yegane dostu Victor ile satranç oynamaktan başka neredeyse hiçbir uğraşısı yoktur. Ta ki günlerden bir gün, her zamanki gibi amaçsızca evden çıktığında, sisler içinde önünden süzülüp giden güzel bir kadın silüetinin ardına takılana kadar. Bu karşılaşma bütün hayatını değiştirir; Augusto aşık olmuştur. O güne kadar kadınları doğru dürüst tanımazken, kendine tekrarlaya tekrarlaya büyüttüğü bu aşk sayesinde önüne çıkan tüm kadınlara karşı aşkla dolar. Nasıl tuzaklı bir

²⁹ Toledo, Hale, Unamuno Tiyatrosu, Mitoş- Boyut Yayınları, Tiyatro/Kültür Dizisi 69, İstanbul, 2006, s.13.

³⁰ XIX.yy'ın sonlarında egemen olan gerçekçi roman türünden çok farklı ve uzak olduğunu belirtmesi adına roman türü yapıtları için yarattığı bir yenilik.

“sis”in içinde dolaştığını, küçük köpeğinden başka çevresindeki herkesin rol aldığı bir oyunun “aldanan”ı olduğunu çok geç fark edecektir.

1917 yılında yazarın bir diğer önemli eseri olan *Abel Sanchez* yayımlanır. Yazar, bu eserinde kıskançlığın anatomisini sunmak için Tevrat’taki Habil ve Kabil’den yararlanır. Öykü, Tevrat’ta yer aldığı gibi, Joaquin’in hayatı boyunca kıskandığı arkadaşı Abel’i en sonunda öldürmesiyle sonlanır. Eserde Abel, bir ressam olarak Tevrat’tan bir sahneyi resmetmek ister. Joaquin, Abel’e resmin konusunu sorar ve şu yanıtı alır: “Habil’in Kabil tarafından öldürülmesi. “İlk kardeş katli”³¹. Yazar, *Sfenks* adlı eserinde olduğu gibi bu eserde de Tanrı’yı sorgulamaktadır: “Nedir Tanrı’ya inanmak? Nerede Tanrı? Onu bulamıyorum”³².

Unamuno’nun *Soneler (Sonetos)* adlı şiir kitabının ardından 1920 yılında *Mesih Velazquez (El Cristo de Velazquez)* adlı yine şiirlerinin yer aldığı eseri yayımlanır. Andres Trapiello, *Miguel de Unamuno, Derin Kaftiyeler (Miguel de Unamuno Rimas de Dentro)* adlı eserinde bu şiir kitabı ile ilgili şunları söyler: “ ‘Çarmıha gerilmiş Unamuno’. Bundan çıkardığımız sonuç şudur ki: Çok uzun olan bu şiirde Unamuno, Kutsal Kitaplar’a aldırış etmeden ölmek için doğan fakat ölümü bilmeyen bir adamın kederinden bahseder ki bu kişiye ölümün belirsizliğinin korumasına rağmen diriliş sözü verilmiştir”³³. Aynı zamanda bu saptamalarına Trapiello şöyle devam eder: Kutsal kelimelerle dolu bir kitaptır. Şiir sanki acı bir çığlık gibidir. Bu dinsel çalışmasında Unamuno, İsa figürünü dört farklı açıdan analiz eder. Bunlar, fedakarlığın ve kurtuluşun simgesi olarak, İncil’deki kutsal isimlerin yansıması

³¹ Unamuno, Miguel, Abel Sanchez (Bir Tutkunun Öyküsü), Adam Yayınları, İstanbul, 1989,s.33.

³² a.g.e, s.32.

³³ Trapiello, Andres, Miguel de Unamuno Rimas de Dentro, Mondadori (Grijalbo Mondadori, S.A.), Barcelona, 2000, s.17.

olarak (Mesih, İsa Çarmıhta, İsa, Tanrı), şiirsel anlam olarak ve Velazquez³⁴ tarafından resmedilmiş olarak.

Unamuno'nun aynı yıl *Üç Hikaye ve Bir Önsöz (Tres Novelas y Un Prologo)* adlı eseri yayımlanır. Bu eser, *İki Anne (Dos Madres)*, *Lumbria Markizi (El Marquez de Lumbria)* ve *Herşey Bir Adam İçin (Nada Menos que Todo Un Hombre)* adlı üç hikaye ve bir önsözden oluşur. Bu kitap, yazarın önsözleriyle birlikte üzerinde en fazla çalıştığı eseridir. Hikayenin düşünsel alt yapısı, iç dünyanın keşfi, betimlemelerin olmayışı, iç gelişimi ve diyalogların öneminin vurgulandığı bu önsöz, o dönem oldukça tartışılmış bir önsöz olarak edebiyat tarihine geçer.

1920 yılında çalışma arkadaşları tarafından Felsefe ve Edebiyat Fakültesi dekanı seçilir. Aynı yıl yazarın önemli bir eseri olan *Tula Teyze* yayımlanır. Eser, Tula'nın kız kardeşinin vefatı üzerine bıraktığı 3 çocuk ile bu olayın ardından eniştesiyle evin hizmetçisinden olan 2 çocuğa, bunların vefatından sonra, Tula'nın toplam 5 yetim çocuğa kendi öz evladı gibi bakması üzerine kurulu bir fedakarlık öyküsüdür. Eserde yazarın *Sfenks*'de de bahsettiği bazı temalar göze çarpmaktadır. Örneğin, "Hepimiz kuklayız"³⁵ sözüyle dünyayı bir tiyatro sahnesine benzetmekte ve bu sahnede her insanın kendi rolünü oynadığından bahsetmektedir. Ancak bu yıl Unamuno için aydınlık bir yıl değildir. Krala ve devlete karşı işlediği suçtan ötürü 16 yıllık hapis cezasına çarptırılır, fakat bu cezası yerine getirilemez.

1921 yılında İspanyol ordusu Fas'ta yenilir. Unamuno ise farklı konulara el atarak yazınsal yaşamını sürdürmeye devam eder. Bu yıl içinde yayımlanan *Zincirlenmiş Raquel*

³⁴ 1599-1660, İspanyol ressam.

³⁵ Unamuno, Miguel, *Tula Teyze*, Can Yayınları, İstanbul, 1985, s.122.

(*Raquel Encadenada*) adlı eserinde kocasının rızası olmadığı için çocuk sahibi olamayan bir kadın anlatılır. Aslında Raquel, kısır bir kadın değildir; tersine doğurganlığı eşi tarafından engellenen bir kadındır. Raquel, buna dayanamaz ve toplum yargılarını da çiğneyerek kocasından ayrılır ve babaevine sığınır. Unamuno, hayatta anneliğe ve çocuk sahibi olmaya son derece önem veren birisidir. “Bir kadını yücelten onun anne olmasıdır.”³⁶ der. Yine aynı yıl içinde Unamuno, *Yalnızlık (Soledad)* adlı tiyatro eserini yazar. Bu yıl içinde aynı zamanda *Kör (La Venda)* adlı tiyatro oyunu ilk kez Tiyatro Espanol’da izleyici ile buluşur. Ayrıca Unamuno, yine bu yıl içinde, rektör yardımcısı olarak atanır.

Mesih Velazquez'den (El Cristo de Velazquez) sonra 1923 yılında Unamuno’nun *Derin Kaftiyeler (Rimas de Dentro)* adlı şiir kitabı yayımlanır. Dördüncü şiir kitabı olan bu eser, aslında 20 tane şiirden oluşan bir kitapçıktır. Yazarın bu şiir kitabı, yazdığından itibaren uzun bir süre okuyucu kitlesine ulaşamaz; çünkü yayıncı tarafından kitabın satılamayacağına dair notu, kitabın sadece arkadaş çevresinde okunmasına neden olur. Bu kitabı Andres Trapiello şöyle yorumlar: “Kitap muhteşem bir kitaptır ve içinde bazı şiirler vardır ki o kadar güzel, o kadar derindir ki, bu da bizi şairin ender kişilerden biri olduğu fikrine götürür. Eğer *Mesih Velazquez (El Cristo de Velazquez)* Unamuno’nun en büyük senfonik şiiri³⁷ ise, *Derin Kaftiyeler (Rimas de Dentro)* iki amaca yönelik bir sanattır. Bunlar: “Unamuno ve onun ruhudur”. Pek çokları tarafından Unamuno’nun bir antoloji şairi³⁸ olduğu söylenir. Bunu da kuraldışı ve şaşırtıcı olmasıyla açıklarlar. Fakat Quevedo³⁹ veya Ruben veya Juan Ramon Jimenez de böyle değiller mi?”⁴⁰.

³⁶ Toledo, Hale, Unamuno Tiyatrosu, Mitos- Boyut Yayınları, Tiyatro/Kültür Dizisi 69, İstanbul, 2006, s.12.

³⁷ Müzikte bir konu, olay ya da şiirsel içerikli metinden kaynaklanan ve bu temel üzerine yazılmış orkestral bir formudur.

³⁸ Yetkili Şairler, "Antoloji.com" tarafından onaylanmış ve şifre verilmiş şairlerdir.

³⁹ 1580-1645, İspanyol politikacı, yazar ve şairi.

⁴⁰ Trapiello, Andres, Miguel de Unamuno Rimas de Dentro, Mondadori (Grijalbo Mondadori, S.A.), Barcelona, 2000, s.18.

Yazarın *Derin Kaftiyeler (Rimas de Dentro)* adlı şiir kitabı oda müziği havasında bir kitaptır. Bunun son derece mütevazı bir çıkış hikayesi vardır. Kitap, Jose Maria de Cossio⁴¹ sayesinde yazılmıştır. Jose Maria de Cossio, 5 Mayıs 1923 yılında Madrid Kütüphanesin’de Unamuno’nun şiir dersine katılmasının ardından Unamuno’dan kâr amacı gütmeyen “Arkadaşlar İçin Kitaplar” adlı koleksiyonu için yazardan birkaç kısa şiir göndermesini rica eder. Unamuno, Cossio’nun ricası karşılığında 20 tane şiirini kendisine ulaştırır. 1920 yılında Jose Maria de Cossio *Arkadaşlar için Mektuplar (Epistolas para Amigos)* adıyla bir kitap yayımlar ve bu kitabın bir bölümünde “Miguel de Unamuno: Üstad’a Atfen” notuyla yazarın şiirlerini yayımlar. Cossio’nun bu eseri kısa, etkili, şiir tadında bir kitaptır. Andres Trapiello, “Bu mısralar yayımlandığında sanırım Unamuno’yu en çok sevindiren şey ona şiir denmesiydi. Evet *Derin Kaftiyeler (Rimas)* için söylenen çok güzel eleştiriler vardı.”⁴² der.

1923 yılında o zamana kadar devam eden politik krizin; işçi sınıfının kötü durumda olması, bazı askerlerin memnuniyetsizliği, Fas’taki savaşın yenilgiyle sonuçlanmasının ardından General Primo de Rivera⁴³ anayasa için kurulmuş olan kabineyi dağıtır ve hükümet darbesiyle başa geçer. 1923 yılında Unamuno, diktatör Primo de Rivera’nın hükümet darbesi esnasında siyasi mücadeleye atılarak diktatöre karşı cephe aldığını belgeleyen bir seri makale yayımlar; bunun sonucunda profesörlük makamından uzaklaştırılır. Bu arada 1923 yılının ocak ayında Unamuno’nun *Geçmişe Dönüş (El Pasado Que Vuelve)* adlı tiyatro yapıtı Madrid’te Teatro Espanol’da sahnelenir. Aynı yılın temmuz ayında da *Fedra* Roma’da sahnelenecektir.

⁴¹ 1892-1977, İspanyol Kraliyet Akademisi üyesi İspanyol asıllı yazar.

⁴² Trapiello, Andres, Miguel de Unamuno *Rimas de Dentro*, Mondadori (Grijalbo Mondadori, S.A.), Barcelona, 2000, s.19.

⁴³ 1870-1930 İspanyol politikacı, asker, diktatör.

1924 yılının şubat ayında Unamuno, Fuerteventura'ya⁴⁴ sürgüne gönderilir. Fakat bu yazarın edebi çalışmalarını engellemez. *Derin Kaftiyeler'in (Rimas de Dentro)* ardından bu yıl Unamuno, içinde şiirlerinin de yer aldığı iki aşığı konu alan romanı *Teresa'yı* yazar. Daha sonra 1925 yılında *Fuerteventura'dan Paris'e (De Fuerteventura a Paris)* adlı şiir kitabını yayımlar. Aynı yıl felsefi içerikli en önemli deneme türündeki eserlerinden biri olan ve İspanya ile Avrupa'nın entellektüel algısını geliştirdiği, kişinin çelişkilerini sergilediği, aynı zamanda da dinsel inancını rasyonelleştirmeye çalıştığı eseri *Hıristiyanlığın Can Çekişmesi (Agonia del Cristianismo)* yayımlanır. Bu kitabı, sanki Unamuno'nun dinsel çelişkilerini çözüme ulaştırdığı bir eseri gibidir. 1925 yılında Paris'te yayımlanan *Fuerteventura'dan Paris'e (De Fuerteventura)* adlı eserinin Avrupa düşünce dünyasında yarattığı derin etki nedeniyle Gabriele d'Annunzio⁴⁵ ve Romain Rolland'ın⁴⁶ protestoları ve Fransa'nın da arabuluculuğuyla 1925 yılında yazar serbest bırakılır. Bir yelkenli onu taşlık adadan kurtarıp Fransa'ya getirir. Önceleri Paris'te ikamet eder; fakat bu şehir onu çok rahatsız ettiği için bir Bask şehri olan Hendaya'ya⁴⁷ yerleşir ve diktatörlüğün düşmesine kadar burada kalır.

Unamuno, 1926 yılında *Hayali Gölgeleler (Sombras de Sueno)* ve *Öteki (El Otro)*, 1927 yılında *Sürgünün Türküsü (Romancero del Destierro)* ve 1929 yılında da *Bilader Juan'ı (El Hermano Juan)* yazar. Bu arada 1927 yılında Fas'ta barışın ilanı ile birlikte 27 Nesli olarak nitelendirilen bir topluluk ortaya çıkar. Bunlar, ölümünün üçyüzüncü yıldönümünde ünlü şair Luis Gongora'yı⁴⁸ anmak amacıyla bir araya gelen ve şiir alanındaki kendi görüş ve düşüncelerini ortaya koyan şairlerdir. Bu topluluğun en tanınmış temsilcilerinden biri olan

⁴⁴ İspanya'nın Afrika'nın Batı kıyılarına yakın 7 takımadasından biri. Bu 7 takımadalar: Kanarya adaları. Fuerteventura, Lanzarote, Tenerife, Palma, Gomero ve Hierro'dur.

⁴⁵ 1863-1938, İtalyan şair, gazeteci, yazar.

⁴⁶ 1866-1945, Fransız yazar.

⁴⁷ İspanya'nın San Sebastiyen şehrine 21 km uzaklıkta Güney Fransa sınırında bir şehir.

⁴⁸ 1561-1627, İspanyol şair.

Federico Garcia Lorca'nın⁴⁹ “neopopüler”⁵⁰ eğilimi ve Vicente Aleixandre'nin⁵¹ temsil ettiği “surrealist”⁵² bakış açısı bu dönemde göze çarpar. Bu şairler, 98 Nesli diye adlandırılan kuşaktan farklı olarak ne politikada ne de edebiyatta isyan eden bir tutum sergilerler.

Unamuno, 1930 yılında diktatörlüğün düşmesiyle birlikte kasım ayında İspanya'ya geri döner. Geri dönüşü büyük bir heyecan yaratır, “sevgili” şehri Bilbao ve Salamanca'da şenliklerle karşılaşır. 1930 yılında Unamuno'nun *Satranç Ustası Don Sandalio'nun Romanı* adlı eseri yayımlanır. Yazar, eserle ilgili olarak kitabın öndeyişinde, meçhul bir okuyucusundan bir mektup aldığından bahseder. Mektup sahibi de bu mektubunda bir arkadaşından aldığı mektupların bir kısmını yazara gönderir. Mektuplarda arkadaşı, Don Sandalio adlı bir satranç ustasıyla tanışmasını ve bu tanışmanın kendisinde yarattığı etkiyi anlatır. Mektupları yazan kişi, kendinden, korkularından bahseder. Özellikle insanların “aptallık”larına tahammül edemediğini, çareyi onlardan kaçarak denize bakan bir dağın eteğinde yer alan bir otele yerleşmekte bulunduğunu söyler.

1931 yılında *İki Tuhaf Öykü* adlı bir eser yayımlanır. Bu eserin bir bölümünde Unamuno'nun *Şehit Aziz Manuel Bueno* ve diğer bölümünde de Mircea Eliade'nin *Serampore Geceleri* adlı öyküleri yer alır. *Şehit Aziz Manuel Bueno* adlı öykü, bir köy papazı olan Manuel Bueno'nun yaptığı iyilikler ve onun ermişliği üzerine kuruludur. Aslında Manuel Bueno, inançsız biridir, fakat köy halkı bunu bilmez. Sadece bunu Angela ve abisi bilir ve bu sırrı ölünceye kadar da saklarlar. Köy papazı sonunda kendisine gösterilen kutsal bir sevgiyle hem bir ermiş hem de şehit olarak vefat eder.

⁴⁹ 1899-1936, İspanyo şair ve oyun yazarı, aynı zamanda ressam, piyanist ve bestecidir.

⁵⁰ Geleneksel lirizm doğrultusunda sanatta duruluğu ilke edinmiş, şiirdeki süslü ifadeleri terketmiş bir eğilim.

⁵¹ 1898-1984, İspanyol şair.

⁵² Gerçeküstücülük, akılcılığı yadsıyan bir bakış açısı.

Aynı yıl içinde Unamuno'nun beş öyküsünün yer aldığı *Yaman Adam* adlı eseri yayımlanır. Bunlar, *Yaman Adam*, *İki Ana*, *Lumbria Markis*, *Aşkın Hücumu* ve *Sessizlik Mağarası*'dır. "İlk dört hikayede Unamuno'nun aşka, kadın-erkek münasebetine bakışındaki orijinalliği bulacaklardır. Yazarın şu cümleleri adeta "Yaman Adam" hikayesi için söylenmiş gibidir: Büyük bir aşkın tabii neticesi, ölümdür. Aşk aldanışın kızı, hayal kırıklığının anasıdır. Aşk gerçek bir ihtirasla sevilen erkekle, o erkeğin çok uzağında bulunan bir şeyler arar, bulamayınca da ümitsizliğe kapılır."⁵³ *Yaman Adam* adlı öyküsünde, eşinin kendisini sevdiğinden emin olamayan ve bunu bir saplantı haline getiren bir kadının, ölüm döşeğindeyken eşinin samimi bir biçimde ona sevdiğini söylemesi ile sonlanan bir öykü akışı görülür. Yine bu eserde de *Sfenks*'te olduğu gibi yazarın Tanrı'yı sorguladığı görülür. Doktor, Alejandro'ya eşinin kurtuluşunun Tanrı'ya bağlı olduğunu söyler ve Alejandro'dan, "Tanrı mı? Nerde Tanrı? Ben onu hiç düşünmedim"⁵⁴ karşılığını alır. Yazar, *İki Ana* adlı hikayesinde de, diğer başka hikayelerinde olduğu gibi, hırslı ve güçlü bir kadına vurgu yapar. Kısırlık da genel temelardan biri olarak okuyucunun dikkatini çeker. *Lumbria Markisi* adlı öyküde yine son derece hırslı ve de güçlü bir kadın ve mutsuzluğa mahkum olan kurban bir erkeğin anlatıldığı figürler görülür. Yazarın *Aşkın Hücumu* başlıklı öyküsünde hayatı boyunca aşkı aramış, bulunca da mutluluktan vefat eden iki kişi konu edilir. *Sessizlik Mağarası* isimli öyküsünde yazar, bir çeşit günlüğüne karaladığı esrarlı mağara hikayesi için, "Bana bunu biri söyledi fakat bilmiyorum kim olduğunu ve bu birinin anlattığı şekilde ben de anlattım" der. Hikaye ormanın ortasında bulunan esrarlı bir mağara ile ilgilidir. Her yol bu mağaraya çıkmaktadır, fakat bu mağaraya yaklaşan herkes kaybolur ve bunun sırrı çözülemez. Yazar, öyküsünde kaybolan bu kişilerden bahseder.

⁵³ Unamuno, Miguel, *Yaman Adam*, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1954, s.arka kapak.

⁵⁴ a.g.e, s.55.

Unamuno, 12 Nisan 1931 seçimleri için Cumhuriyetçi-Sosyalist kanattan meclis üyeliğine adaylığını koyar ve seçilir. 14 Nisan'da da Salamanca'da Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte restorasyon dönemi sona erer. Bu İspanya tarihinde ilk defa kısa ömürlü bir Cumhuriyet'in kurulduğu 1873 yılından sonra 2.cisinin gerçekleştiği II. Cumhuriyet'tir. Unamuno, belediye binasının balkonundan halka şöyle seslenir: "Bizi olduğumuzdan daha da fakirleştiren, onurumuzu kıran, sersemleten bir hanedan sona erdi ve yepyeni bir dönem, Cumhuriyet dönemi başladı". Cumhuriyet dönemi ona Salamanca Üniversitesi'ndeki rektörlük görevini tekrar geri kazandırır. Fakat 1931 yılında Unamuno; kalemiyle, diktatöre ve krala gösterdiği karşı çıkış ve direnişle, sürgün edilişle birlikte Cumhuriyet'in kurulmasına hiçbir İspanyolun bulunmadığı kadar katkıda bulunduğunu söyler ve artık yavaş yavaş yorulmaya başladığını hisseder. Bunda biraz da hayal kırıklığının rolü vardır ve sonuçta 1933 seçimlerine katılmaz. Aynı yıl *Gençlik (Medea)* adlı tiyatro eseri okuyucuya ulaşır. Bundan bir yıl önce *Abel Sanchez* ve *Bilader Juan (El Hermano Juan)* adlı eserlerinde olduğu gibi kıskançlık temasının işlendiği tiyatro eseri *Öteki (El Otro)* adlı eseri de bu yıl içinde yayımlanır. 1932 yılında *El Otro* Madrid'te Teatro Espanol'da, aynı yıl *Hayali Gölgeler (Sombras de Sueno)* da Salamanca'da sahnelenir. Yazarın tiyatro oyunlarının farklı yerlerde sahnelenmesi 1936 yılında da devam eder. Son şiir kitabı olan *Şarkılar Demeti*'ni (*Cancionero*) ise 1953 yılında yazar.

1932 yılında General Sanjurjo⁵⁵ ayaklanır. Bu, iç savaşı başlatan ayaklanmalardan biridir. 1933 yılında ise Jose Antonio Primo de Rivera tarafından, İspanya'yı ele geçiren Bolşeviklere karşı örgütlenen otoriter-kralcı bir ideoloji olan falanjizm kurulur.

⁵⁵ 1872-1936, İspanyol generali.

Unamuno, 1934 yılında eğitim alanından emekli olur. Yazarın adına bir kürsü oluşturan Salamanca Üniversitesi, onu onursal başkan sıfatıyla ömür boyu rektörlük ünvanına layık bulur; bu arada yazar, bu makamdaki görevine de devam eder. 1935 yılında da Cumhuriyet'in onursal vatandaşı ilan edilir.

1936 yılında iç savaş patlak verince önce isyancılara destek verir. Bundaki amacı, ona göre aslında ülkenin yoldan çıkmasına neden olacak olan Yenilikçileri (regeracionistas⁵⁶) destekleyen otoritelere karşı ayaklanan askerler görmektir.

1936 yılınca Salamanca'da verdiği bir konferansta diktatörlüğe karşı olduğunu açıklayınca rektörlük makamından alınır ve ev hapsine mahkum edilir. Bu yılın aralık ayında da Salamanca'da ev hapsindeyken vefat eder⁵⁷.

⁵⁶ 19-20.yy'larda gerçekleşen ve bir millet olarak İspanya'nın çöküşünün nedenlerini sistematik, objektif ve bilimsel olarak açıklamaya çalışan entellektüel akımdır. 98 Nesli ile sürekli karıştırılan bu akım aynı davayı savunmalarına karşın daha bilimsel, objektif ve sistematik olarak bu işi yapması bakımından ondan ayrılmaktadır, ki 98 Nesli daha sübjektif, daha edebi ve artistik olarak bu işi sunmaktadır. En önemli temsilcisi Joaquin Costa'dır (1846-1911, İspanyol tarihçi, ekonomist, politikacı ve hukukçu) ve şu sözleriyle ünlüdür: "Eğitim ve yasallaştırma: Cid'in mezarını açacak olan iki anahtar".

⁵⁷ Gran Enciclopedia Rialp: Humanidades y Ciencia, ediciones Rialp, S.A, Madrid, 1971.

II. BÖLÜM

1. 98 KUŞAĞI

İspanya'nın 1898 yılında Amerika Birleşik Devletleri ile yaptığı savaşta yenilgiye uğraması sonucunda denizaşırı sömürgeleri olan Puerto Rico, Guam, Küba ve Filipinler'i kaybetmesi, ülkede sosyal, politik ve psikolojik alanlarda derin bir çöküntü yaratır. Bu durumdan en fazla etkilenen kesim, birçok şair ve yazarın bir araya gelerek oluşturduğu ve adına "98 Kuşağı" adı verilen gruptur.

98 Kuşağı adı verilen gruptaki tüm yazar ve şairler 1864 ve 1876 yılları arasında doğmuş kişilerdir. Bu dönemin en tanınmış yazarları, Miguel de Unamuno, Pío Baroja¹, Ramiro de Maeztu² ve José Martinez Ruiz (Azorín)³'dir.

"98 Kuşağı" adı verilen bu grubun yazarları restorasyona karşı oldukları gerçeğini asla saklamayarak prensipte de olsa sıkı bir dostluğu sürdürmeyi başarmıştır. Bu kuşak, o günkü şartlarda acınası durumdaki bir İspanya ve öncesinde, yani "98 Felaketi" olarak da adlandırılan Amerika Birleşik Devletleri'yle yaptığı savaş öncesi resmi bir kimliğe bürünmüş bir İspanya gerçeği karşısında, gerçek İspanyol kimliği konusunda kaygılanmış ve bu konuda her daim ateşli tartışmalarda bulunmuş bir gruptur. Bu durum, sadece bu gruba özgü olmayıp bu kuşağı takiben diğer kuşaklarda da kendini göstermiştir.⁴

¹ 1872-1956, İspanyol şair.

² 1874-1936, İspanyol şair.

³ 1874-1967, İspanyol şair.

⁴ Gran Enciclopedia Rialp: Humanidades y Ciencia, ediciones Rialp, S.A, Madrid, 1971.

Bu grubun üyeleri 1898 felaketinin ardından; tozlu, terk edilmiş, sefil bir haldeki Castilla bölgesine büyük bir ilgi ve sempati duymuşlar; bu bölgenin doğasına, gelenek ve göreneklerine, kendine özgü diline daha da önem vermeye başlamışlardır. Castilla bölgesinin ovalarında, yaylalarında gezerken seyahat kitapları yazmışlar, aynı zamanda da İspanyol efsaneleri üzerinde çalışmalarda bulunmuşlardır.

Bu kuşağın yazarları ve şairleri, klasik edebi türlerin kalıplarını oluşturarak edebiyatın her alanında yeni formlar yaratmışlardır. Bunlara örnek olarak; hikayede Miguel de Unamuno'nun yarattığı "nivola"⁵ türünü ve felsefi içerikli tiyatro eserlerini, José Martinez Ruiz'in (Azorín) lirik ve empresyonist romanını, Baroja'nın açık ve kendi içinde çözümlenmiş romanını ve Valle-Inclán'ın⁶ teatral ve sinematografik romanını verebiliriz. Bu yeni formları yaratırken Realizm'in estetiğini ve onun uzun cümle tarzını, retorik süslemelerini, detaycı üslubunu, sokak diline yakın bir dil tercihini reddederek geleneksel halk dilini kullanmışlardır ve bu dili edebiyata kazandırmışlardır. Fakat diğer yandan, bu akımın yani Realizm'in titiz ve eleştirel tutumunu benimsemişlerdir.

Bu kuşağın yazar ve şairleri bazı düşünürlerin etkisi altında da kalmışlardır. Özellikle Antonio Machado'daki⁷ Henri Bergson⁸ etkisi, Unamuno'daki Sören Kierkegaard⁹ etkisi, Baroja'daki¹⁰ Arthur Schopenhauer¹¹ etkisi, aynı zamanda Unamuno, Baroja, Maetzu ve

⁵ Migel de Unamuno'nun kendi yapıtlarını, XIX. yy gerçekçi romanlarından ayırmak adına yarattığı bir yazın türü.

⁶ 1866-1936, İspanyol dramaturg, şair, yazar.

⁷ 1874-1939, İspanyol şair.

⁸ 1859-1941, Fransız yazar, filozof.

⁹ 1813-1855, Danimarkalı filozof.

¹⁰ 1872-1956, İspanyol yazar.

¹¹ 1788-1860, Alman filozof.

Azorin'deki Nietzsche¹² etkisi ile İspanya'daki Avrupa irrasyonelliğinin felsefi akımlarını bu yazarlar kullanmışlardır.¹³

Miguel de Unamuno bu kuşağın en önemli temsilcilerinden birisidir. Yazarın bu kuşak içindeki yeri ve önemini Miguel de Unamuno'nun *Yaşamın Trajik Duygusu* adlı eserinin giriş kısmında çevirmen Osman Derinsu şu biçimde ifade eder: “Unamuno'ya tarihte bir yer göstermek gerekirse onun yeri ünlü '98 Kuşağı' içindedir. Bu kuşak yalnız İspanya'da değil bütün Avrupa'da olgucu (pozitivist)¹⁴ akıma karşı bir görüşü savunur. Anlıkçılar¹⁵'a karşı ayaklanan, yaşamın bir trajedi olduğunu duyan, buna akıllı bir çözüm getirileceğini anlayan ve çağımızda varoluşçuluk felsefesinin öncüleri arasındadır Unamuno.”¹⁶

Prof. Dr. Hale Gökner Toledo da yazarın dönemin gerçeklerine karşı duyarlılığına ve bunları eserlerinde kullanma biçimine şu sözlerle açıklık getirir: “ '98 Kuşağı'nın devi olarak nitelenen Unamuno İspanya'nın tarihsel ve metafizik bunalımlarını yaşamış, ülkenin 1936'ya kadar gerçekleşen tüm çöküntüsüne tanıklık etmiş bir düşünürdür. Bu olumsuzluklar onun kalemini etkilerken insanı ön plana çıkararak oyunlarına konu etmiştir. Bunun nedeni ise ulusal bunalımın insan yazgısını hangi boyutlara taşıdığını dile getirmektir. Ülke gerçeklerini yeterince görme yetisini kaybetmiş insanlarla ulusun kurtuluş umutları yok olmaya mahkumdur.”¹⁷

¹² 1844-1900, Alman filozof, şair, müzisyen, filolog.

¹³ Gran Enciclopedia Rialp: Humanidades y Ciencia, ediciones Rialp, S.A, Madrid, 1971.

¹⁴ Felsefede olgularla desteklenen ya da olgularla ilgili verilere dayanan bilginin tek sağlam bilgi türü olduğu görüşü.

¹⁵ Felsefede bütün varlıkları anlıksal temele indirgeyenler.

¹⁶ Unamuno, Miguel de, *Yaşamın Trajik Duygusu*, İnkılap Kitabevi, Türkçesi:Osman Derinsu, İstanbul, 1986.

¹⁷ Toledo, Hale, *Unamuno Tiyatrosu*, Mitos- Boyut Yayınları, Tiyatro/Kültür Dizisi 69, İstanbul, 2006, s.72.

2. DÖNEMİN EDEBİ AKIMLARI

İnsan, yaşadığı dünyayı anlamlandırmaya çalışan, bu anlamlandırmanın dışında kendine yeni yaşam biçimleri kuramayan bir varlıktır. Dolayısıyla gerçekliği anlama çabası bu dünyada onu farklı kılar. İspanya’da yaşanan onca acı içerisinde gerçekliği deşifre etme çabası içerisine giren sanatçılar ve düşünürler bu yaşananları belli bir sistematik içinde ele almaya başlarlar. Böylece birbirini takip eden birçok akım ortaya çıkar. Bunların hepsi de var olan gerçekliği sorunsallaştırmış ve bunu en iyi, en vurucu, en etkili şekilde ifade etmeye ve okuyucularını daha bilgili, daha duyarlı hale getirmeye çalışmışlardır.

Şimdi o dönemdeki önemli akımlara bir göz atalım.

Realizm

Realizm ya da “gerçekçilik” bir estetik¹⁸ ve edebi kavram olarak XIX. yüzyıl ortalarında Fransa’da ortaya çıkmıştır. Nasıl ki romantizm¹⁹ klasizme²⁰ bir başkaldırı niteliğinde ise gerçekçilik yani realizm de hem klasisizme hem de romantizme bir başkaldırıdır. Amaç, sanatı klasik ve romantik akımların yapaylığından kurtarmak, yaşananları daha iyi ifade etmek, yenilikçi eserler üretmektir. Konularını, üst sınıf ve bu sınıfın ilgili konularından almaktan ziyade, toplumsal sınıflar ve bu sınıfların konularından seçer. Realizmin amacı, günlük yaşamın önyargısız, bilimsel bir tutumla incelenmesi ve edebi

¹⁸ Estetik, değer teorisi ya da aksiyoloji adı verilen felsefenin bir dalıdır. Duygu ve beğenin yargılanması olarak da geçen duygusal-duygusal değerleri inceler. Sanat felsefesi ile yakından ilişkilidir. Aksiyoloji, etik ve estetik olmak üzere ikiye ayrılır. Etik, insanların ahlaki değerlerini sorgular, estetik ise neyin güzel olduğuyla ilgilenir. Neyin etik, neyin estetik olduğunu açıklamak oldukça güçtür, buradan hareketle aksiyoloji bireylerin davranışlarına temel teşkil eden değerleri araştırmaktadır.

¹⁹ Romantizm: Temel özellik açısından kişilerin duygularına önem veren, romantik mücadelelerinde sürekli gerçekle karşılaşp hayal kırıklığı yaşayan, kural tanımayan, sanatta özgürlüğü savunan bir akımdır.

²⁰ Klasisizm: Edebiyatta eski Yunan ve Roma sanatını temel alan tarihselci yaklaşım ve estetik tutumdur. “1660 ekolü” olarak da bilinir.

eserlerin bir bilim adamının klinik bulgularına benzer nesnel bir bakış açısıyla ortaya konmasıdır.

Realizmin Özellikleri:

1. Realist sanatçıların anlattıkları gözleme ve belgeye dayanır. Yazarlar bilgiyi anket yöntemiyle toplar, sonradan yapıtlarında kullanacakları malzemeyi günlük gözlemler olarak not ederler.
2. Realist sanatçılar, yapıtlarda kendi kişiliklerini gizler, toplumu, insanı ve doğayı bilim adamı nesnelliliğiyle, iyi-kötü, güzel-çirkin demeden olduğu gibi yansıtırlar.
3. Realist yapıtlarda kişisel duygulara yer verilmez; iç dünyanın yansıtılması yerine dış dünyanın yansıtılmasına çalışılır. Açık, yapmacıksız, söz sanatlarından uzak bir üslup kullanılır.
4. İnsanlar, yaşadıkları çevreyle birlikte ele alınır. İnsan kişiliğinin oluşumunda çevrenin etkisi ve önemi vurgulanır.
5. Realizmin konuları gerçek yaşamdan alındığından, olağanüstü olay ve kişilere yer verilmez.
6. Realist sanatçılar, “sanat için sanat” anlayışına karşıdır.²¹

XIX. yy’ın İkinci Yarısında İspanya’da Realizm:

İspanyol romanında realist unsurlar ilk defa XVI. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmıştır. Yazarı belli olmayan *Lazarillo de Torm* adlı eserle kendini gösteren bu akım daha sonraları anlatım türü açısından “pikaresk roman” olarak da adlandırılmıştır. Adını İspanyolca bir sözcük olan “picaro”dan alan ve anlam olarak da serseri, dilenci, dolandırıcı demek olan bu tür, o dönemin gerçekliğini ortaya koyması açısından realizmde oldukça önemli yer tutar. Eserde serseriler, dolandırıcılar ve dilencilere yer verilir. Bu zamanda itibaren XIX. yüzyılın

²¹ İnternet, wikipedia.org (2 Nisan 2009)

ikinci yarısına kadar İspanya'da realizm akımına pek rastlanmamıştır. İspanya'da realizm akımı XIX. yüzyılda tekrar ortaya çıkmış, özellikle XIX. yüzyılın son çeyreğinde yani restorasyon döneminde (1875-1898) en çok benimsenen akım olmuştur. Bu dönemde de realist romanlar diğer Avrupa ülkelerdeki romanların realist özelliklerine sahiptir: gerçeği olduğu gibi yansıtmaya, günlük yaşam tasvirleri, kişilerin psikolojisi, İspanya'nın çeşitli bölgelerinden geleneksel yaşam kesitleri vs.

Bu akımın önemli İspanyol yazarları: Pedro Antonio de Alarcón (1833-1891), Bénito Pérez Galdós (1843-1920)'dur.²²

Naturalizm

Naturalizm XIX. yüzyılın ikinci yarısında (1870'li yıllarda) ortaya çıkmış bir edebi akımdır. Realizme tepki olarak doğmamış; tersine, realizmi daha da ileri götürmüştür. Realizm ve naturalizmin ortak yönleri vardır. Realizmin anket ve gözlem yöntemine naturalizm deneyi de eklemiştir, toplumu ve doğayı laboratuvarında yapılan bir deney gibi incelemiştir, öyle algılamıştır. Naturalizmin doğuşunda Hippolyte Taine'nin²³ determinizm (gerekçilik: aynı nedenler, aynı koşullar altında, aynı sonuçları verir), Claude Bernard'ın²⁴ bilimsel yöntemi, Darwin'in²⁵ evrim ve soyaçekim düşünceleri etkili olmuştur. Naturalizmin ilkelerini Emile Zola²⁶ *Deneysel Roman* adlı kitabında açıklamıştır.

Natüralizmin Özellikleri:

1. İnsan kişiliğini, insanın duygu, düşünce ve eylemlerini kalıtım ve çevrenin ürünü olarak açıklamışlardır. İnsandaki asıl belirleyicinin de, insanın kendi iradesinin değil; içinde yaşadığı toplumsal çevre ve soyaçekim özellikleri olduğunu düşünmüşlerdir.

²² Gran Enciclopedia Rialp: Humanidades y Ciencia, ediciones Rialp, S.A, Madrid, 1971.

²³ 1828-1893, Fransız düşünür, eleştirmen, tarihçi.

²⁴ 1813-1878, Fransız fizyoloji bilgini.

²⁵ 1809-1882, İngiliz biyolog, doğa tarihçisi.

²⁶ 1840-1902, Fransız yazar.

2. Naturalizmde yazar yalnızca bir gözlemcidir. Olayların, insanların olumlu ya da olumsuz yanlarını övmek ya da kınamak durumunda değildir. Naturalist yazar, bu olay ya da kişiler için yalnızca bir tutanakçı konumundadır.
3. Naturalistler, “toplum için sanat” anlayışına sahiptirler. Yapıtlarına kahraman olarak toplum dışına itilmiş sarhoş, hırsız, fahişe gibi tiplerin yanında yoksul işçi ve köylüleri seçmişlerdir.
4. Naturalist yapıtlarda olaylar, yazar tarafından yönlendirilmez, doğal bir seyir izler. Kişiler, ait oldukları toplumsal sınıfın diliyle konuşturulurlar. Dil, doğal ve yalındır. Hatta zaman zaman argoya kaçan söyleyişler de vardır.
5. Realist yapıtlarda zaman zaman uzak ülkelerdeki insanlar ile onların yaşam biçimleri ve geniş zamanların anlatımı vardır. Naturalist yazarlar, yapıtlarında kendi toplumlarının gerçeklerini ve içinde buldukları zamanları anlatmışlardır.
6. Tiyatroda dekor, kostüm gibi öğeler ayrıntılı bir biçimde verilerek, çevrenin insana etkileri vurgulanmaya çalışılır.
7. Naturalizmde öykü, roman ve tiyatro gibi türler gelişmiştir.

İspanya’da natüralizm akımı, romanda Emilia Pardo Bazan (1851-1921) adlı yazarla başlar. Armando Palacio Valdés (1853-1938) ve Vicente Blasco Ibañez (1867-1928) adlı yazarlar da bu akımın son temsilcileridir.²⁷

İdealist Eğilim

İdealist Eğilim, 1890 yılına doğru naturalizme tepki olarak doğan maddecilik yerine ruhun üstünlüğünü ön planda tutan, hayata daha iyimser bir gözle bakmayı savunan bir akım olarak ortaya çıkmıştır. Bu akımın temsilcisi Asturyas’lı Leopoldo Alas Clarin²⁸dir. Oviedo

²⁷ Önalp, Ertuğrul, İspanyol Edebiyat Tarihi, Onur Yayınları, Ankara, 1988.

²⁸ 1852-1910, İspanyol yazarı.

Hukuk Fakültesi'nde görev de yapan Clarin döneminin en önde gelen eleştirmenleri arasında da yer almıştır. En önemli eseri olan *La Regent*²⁹ ile İspanyol edebiyatı XIX. yüzyılda romancılıkta en üst anlatıma ulaşmıştır.³⁰

Varoluşçuluk (Egzistansiyalizm)

Çağdaş felsefenin en önemli akımlarından biridir. Öncüsü danimarkalı filozof ve ilahiyatçı Soren Kierkegaard'dır³¹. XX. yüzyıldaki temsilcileri ise Martin Heidegger³², Karl Jaspers³³, Jean Paul Sartre³⁴ ve Albert Camus'tur³⁵.

Bu akıma göre, insan tamamen özgürdür bu anlamda kendi seçimlerini kendisi yapar sadece kendisi tarafından yönetilebilir. Varoluş ölümle birlikte sona erer ve onun ötesinde hiçlik ve boşluktan başka bir şey yoktur.

Bu akımın temsilcileri tek gerçeğin, insanın varoluşu olduğunu savunurlar fakat aslında, insanın tamamen özgür olduğu ve Tanrı'nın da kendi kafasında oluşturduğu bir hayal olduğu düşüncesi, onu derin bir yalnızlığa ve boşluğa sürükler. Bu yüzden korkular duyar ve kendi zayıflığını keşfeder. Sartre'nin bu konuya dair düşünceleri vardır. O'na göre iç sıkıntısı, insanın seçimlerinin kapsamından doğar ve Tanrısal tüzüğe inanırken işlemiş olduğu günahların düşüncesi, insana, hiçlikten gelmek ve oraya dönmek düşüncesinden daha çok iç üzüntüsü verir.³⁶

²⁹ Leopoldo Alas Clarin'in iki cilt halinde arka arkaya 1884 ve 1885 yıllarında basılan ilk romanı.

³⁰ Önalp, Ertuğrul, İspanyol Edebiyat Tarihi, Onur Yayınları, Ankara, 1988.

³¹ 1813-1855, Danimarkalı din bilimci ve filozof.

³² 1889-1976, Alman filozof.

³³ 1883-1969, Alman psikiyatri uzmanı filozof.

³⁴ Jean-Paul Charles Aymard Sartre, 1905-1980, Fransız filozof, yazar.

³⁵ 1913-1960, Fransız yazar ve filozof.

³⁶ Lupas-Rutkowska, Joanna, *Sciaga z Jezyka Polskiego, Dwudziestolecie Miedzywojenne*, Agencja Wydawnicza Jerzy Mostowski, Warszawa, 2002.

Modernizm

Kültürel anlamda modernizm, XIX. yüzyılda geleneksel anlamdaki sanatsal, edebi, sosyal kurumlar ve gündelik yaşamın geçerliliğini yitirdiği fikriyle ortaya çıkmıştır.

Modernist hareketin XIX. yüzyıl ortasında Fransa'da ortaya çıktığı kabul edilir. Modernizm kabaca 1884-1914 yılları arasında hüküm sürmüştür. Temelde dayandığı fikir, geleneksel sanatlar, edebiyat, toplumsal kuruluşlar ve günlük yaşamın artık zamanını doldurduğu ve bu yüzden bunların bir kenara bırakılıp yeni bir kültür icat edilmesi gerektiğidir. Modernizm ticaretten felsefeye her şeyin sorgulanmasının gerekliliğini savunur. Böylelikle kültürün öğeleri yeni ve daha iyi olanla değiştirilebilir. Modernizme göre XX. yüzyılın ortaya çıkardığı yeni değişiklikler ve yenilikler kalıcıydı, aynı zamanda yeni oldukları için 'iyi' ve 'güzeldi' ve toplum dünya görüşünü bu öngörülere göre gözden geçirip uyarlamalıydı.

Modernizm var olan gelenekleri kıran bir tarzı anlatmak için kullanılmıştır. Yeni bir çağında duyarlılığına daha yerinde formları yaratmayı amaçlamıştır. Bazıları XX. yüzyılda gözlemlenen modernizmi, "modernizm" ve "postmodernizm"³⁷ olmak üzere iki harekette incelerler. Fakat bazı görüşlere göre modernizm ve postmodernizm bir hareketin sadece iki farklı açısıdır.³⁸

"XX. yüzyılın başlarında nesirde '98 Nesli' sayesinde önemli eserler meydana getirilmişti. Nazımda ise "Modernizm" denilen ve Fransız sembolizmini andıran bir akımla birlikte yeni bir bakış açısı belirlemiştir. Bu akım İspanyol edebiyatına Nikaragualı şair Rubén Darío³⁹ tarafından getirilmiştir"⁴⁰

³⁷ Postmodernizm, modernizmin sonrası ve ötesi anlamında bir tanımlama olarak kullanılmaktadır ve modern düşünceye ve kültüre ait temel kavram ve perspektiflerin sorunsallaştırılmasıyla ve hatta bunların yadsınmasıyla birlikte yürütülen bir akımdır.

³⁸ Internet wikipedia.org (2 nisan 2009)

³⁹ 1867-1916, Nikaragualı şair.

⁴⁰ Önalp, Ertuğrul, İspanyol Edebiyat Tarihi, Onur Yayınları, Ankara, 1988, s 172.

Düzyazıda “Modernizm”in akımının temsilcisi Valle-Inclán olarak kabul edilmektedir. Bir diğér ünlü şair olan Juan Ramón Jiménez eserlerinde önceleri “Modernizm” akımının etkisi görölmekle birlikte, sonraları kendi tarzında daha lirik şiirler yazmıştır. XX. yüzyılın en iyi şairlerinden biri olarak kabul edilen Antonio Machado da, önceleri “Modernizm”in etkisi altında kalmışsa da, sonraları şiirlerinde “98 Kuşığı”nın özelliklerine rastlanmaktadır.

III. BÖLÜM

1. ESERİN ADININ ANLAMI, KARAKTERLERİN İNCELENMESİ

VE ÖZETİ

1.a) Eserin Adının Anlamı

Eserin adı olan *Sfenks*'in (*La Esfinge*) kelime anlamı soyut ve somut olan iki olguyu aynı bünyede barındırmak demektir. Soyut olan manevi otoriteyi, somut olan ise görünen iktidarı simgeler. Eski Mısır'daki sfenks sembolü insan başı ve aslan gövdesinden oluşur ve insan başı “erdem”, aslan gövdesi ise “gücü” simgeler.

Yazarın eserinin adını “sfenks” olarak nitelemesi aslında bir rastlantı değildir. Sfenks adı, eserin başkahraman olan Ángel karakteri ile paralellik gösterir. Bu benzerlikten eserdeki karakterlerin incelenmesi bölümünde ve eserin özetinde daha da ayrıntılı bir şekilde bahsedilecektir. Fakat kısaca belirtmek gerekirse, sfenks sembolünün “manevi otorite” ve “görünen iktidar” anlamları, aslında insanda var olan “iç insan” ve “dış insan” olmak üzere iki unsura gönderme yapar. Sfenks'in insan başı “iç insan”ı, aslan gövdesi ise “dış insan”ı simgelemektedir. Eserde bu, yani sfenksin başı, eserin başkahramanı Ángel'in manevi otoritesini; sfenksin gövdesi ise, Ángel'in eylemini simgeler; çünkü Ángel, devletin başında olan, iktidar gücünü elinde bulunduran yönetici kişidir. Bu, “dış insan” kavramı çerçevesinde ele alınabilir. Manevi otoriteyi yani “iç insanı” da; başkahraman Ángel'in iç huzursuzluklarından kurtulmasının yolunun, insanüstü varlık olarak Tanrı'da varolmak -ki bu da ona göre ölümle yani ölümsüzlükle mümkün olabilir- şeklinde düşünmesi ve böyle hissetmesiyle verilir.

1.b) Eserdeki Kişilerin İncelenmesi

Eserdeki Kişiler:

ÁNGEL (başkahraman), devrimci lider

EUFEMIA, ÁNGEL'in eşi

JOAQUÍN, ÁNGEL'in yandaşı

FELIPE, ÁNGEL'in yandaşı

EUSEBIO, aile doktoru

RAMONA TEYZE, EUFEMIA'nın teyzesi

JOSÉ, ÁNGEL'in yandaşı

TEODORO, ÁNGEL'in yandaşı

NICOLÁS, ÁNGEL'in yandaşı

MARTINA, hizmetçi

FELIPE'nin büyük oğlu

FELIPE'nin küçük oğlu

ÁNGEL: Yazar, başkahraman Ángel aracılığı ile kendi karakteri üzerine son derece önemli ip uçları verir; çünkü yazarın kendi karakteri ile başkahraman Ángel'in karakteri paralellik gösterir. Yazarın hem kendi iç dünyasında hem de yaşamındaki çalkantılar, hayatının bazı evrelerinde ruhi bunalım geçirmesine sebebiyet verir. Ángel'in de kafası sürekli karışık ve çelişkiler içindedir. İç sıkıntısı ve huzursuzluğu hayatın her anında hissedilir. Başkahramanın bu içsel bunalımları, sıkıntıları, huzursuzluğu, kafasında yarattığı çelişkiler, kendi varlığını sorgulamaya, hatta Tanrı ile çatışmasına kadar onu getirir. Bir yandan "iç insan"ın sade yaşamı onu cezbederken, diğer yandan üstün olan aklın devreye

girmesiyle “dış insan” a odaklanır, toplumdaki ona biçilmiş olan rolü üstlenir. Fakat ruhundaki “iç insan” ve “dış insan” çatışması onu bunalıma sürükler. Yazar da bunları varoluşsal düzlemde bizlere aktarır.

EUFEMIA: Eufemia, eşinin yani Ángel'in ruhani bunalımlarının farkındadır; fakat bunlar için bir şey yapmak elinden gelmez. Ángel'in bunalımlarını gidermek adına bulduğu çözümlere bazen sarılır ve ondan bunları yapmasını ister. Örneğin bu çözümlerden birisi, Ángel'in diğer basit insanlar gibi yaşamak isteğidir. Onlar gibi hiçbir şey düşünmeden, yemek, içmek gibi temel ihtiyaçlarını karşılamaktır. Fakat Ángel'in problemi sırf bundan ibaret değildir; daha derinlerde daha büyük problemler yatar. Dolayısıyla bu çözümler onu içinde bulunduğu durumdan kurtaramaz. Eufemia'nun ise gerçekte istediği şey, eşinin toplumdaki rolünü iyi oynaması, hükümetin başında güçlü biri olarak durmasıdır. Yani kısaca toplum kurallarına göre “dış insanı” iyi oynamasıdır. Fakat eşinin problemleri artık ona fazla gelir, o da çareyi onu terk etmekte bulur ve bir veda mektubu ile ondan uzaklaşır.

FELIPE: Ángel'in çelişkili, huzursuz, karmaşık olan iç dünyasını açtığı, en samimi itiraflarını paylaştığı kişidir. Yazar, bu ilişki biçimini diyaloglar vasıtasıyla verir. Aynı şekilde, Felipe'nin oğullarının da Ángel'e yönelttiği sorular, onu farklı açılımlara sevk eder. Her şeyi irdelemeye, hayatın anlamını çözmeye çalışan Ángel için her soru, her varlık içinde bulunduğu karmaşaya farklı bir yaklaşım, yeni bir düşünce veya eski düşünceyi destekleyen bir açılmıdır aslında.

EUSEBIO: Aile doktorudur. Aynı zamanda Eusebio, Ángel ile Eufemia evlenmeden önce de, evlendikten sonra da Eufemia'ya aşık birisidir. Ancak Eufemia, Eusebio'nun aşkına hiçbir zaman karşılık vermez.

DİĞER KARAKTERLER: Eserdeki diğer kişiler, örneğin hizmetçi Martina, Ramona Teyze, Felipe'nin çocukları ve Ángel'in yandaşları onun iç dünyasına çareler aradığı kişilerdir. Zaman zaman onlarla girdiği diyaloglar aslında çıkmaza düştüğü dönemlerde ona çare gibi görünür. Fakat iç dünyasına yönelik problemler o kadar derin ve çözülmesi o kadar imkansızdır ki bu kişiler asla ona yardımcı olamazlar.

1.c) Eserin Özeti

İspanyol edebiyatına hem edebi hem de felsefi alanda önemli katkılarda bulunmuş eğitimci, yazar, şair ve düşünür Miguel de Unamuno'nun 1898 yılında kaleme aldığı *Sfenks (La Esfinge)* adlı tiyatro eserinin konusunun son derece basit olmasına karşın içeriğinin derinliği ve bu derinliği yazarın başkahraman Ángel'in monologları ve aynı zamanda en yakın arkadaşı olan Felipe ve diğer kişilerle kurduğu diyaloglar vasıtasıyla vermesi, yazarın 1966 yılında yayımlanan ve yazarın kendi duygu ve düşüncelerinin yer aldığı *Günlükler (Diarios)* adlı eseriyle paralellik göstermesi açısından son derece önemlidir. Bu benzerliği *Unamuno Tiyatrosu* adlı eserde şöyle ifade edilmiştir: “Unamuno'nun El Diario adlı yazısındaki düşüncelerle *La Esfinge* adlı eserin baş kişisi Ángel'in sözcükleri ve düşünceleri arasındaki benzerlik ilginçtir.”¹

¹ Toledo, Hale, Unamuno Tiyatrosu, Mitos-Boyut Yayınları, İstanbul, 2006, s.29.

Miguel de Unamuno'nun *Sfenks (La Esfinge)* adlı tiyatro eserindeki olaylar XIX. yüzyıl'da İspanya'da geçmektedir. Eserin başkahramanı Ángel, devrimci bir lider olarak, konuşma ve hitabet sanatındaki üstün yeteneği ile herkesi etkilemeyi başarabilmiş bir kişiliktir. Ángel ve taraftarları, dönemin zorba hükümetine bir darbe indirir, lider olan Ángel halkın karşına geçerek son derecede etkili bir konuşma yaparak halkın alkışları arasında yükselir ve bir halk kahramanı olarak hükümetin başına geçer. Fakat, yukarıda da özellikle belirttiğim gibi, Ángel'in gerçek hayatta yaşadıkları ile iç dünyasında yaşadıkları son derece çelişkilidir. Bu noktada "iç insan" ve "dış insan" kavramlarından söz etmek yerinde olacaktır. "Dış insan" hayatın dinamiği içinde kişinin sahip olduğu rolleri oynayan insandır. Bu da daha çok toplumun empoze ettiği rollerdir. Burada Unamuno, "dış insanı" zorla benimsetilmiş hayat sahnesinde kendi rolünü oynayan insan olarak betimler. Bunu da eserde, Ángel'in Felipe'ye söylediği şu sözlerle dile getirir: "Rolümü oynamaktan başka bir şey yapmıyorum. Felipe hayatı kendime bakarak geçiriyorum, kendi tiyatromu yapıyorum. Kır hayatı kederimi alacak."².

"İç insan" kavramı ile de insanın iç benliğinden bahsetmek olanaklıdır. Bu benlik "ben"den ayrı bir kavramdır. Burada arzular, istekler, sorumluluklar yani kısaca toplumun isteklerinden ziyade kişinin saf benliğidir söz konusu olan. Başka bir deyişle "iç insan" rol yapmayan insandır.

İnsanın iki yanı, yani "iç insan" ve "dış insan" sürekli çatışma halindedir. Akıl her zaman en üstün olma isteğiyle "dış insanı" üstün tutsa da, iç benlik zaman zaman buna itiraz ederek "iç insanı" hatırlatır. Miguel de Unamuno'nun kişiliğinde de Ángel'de de "iç insan" ve "dış insan" sürekli çatışma halindedir.

² Unamuno, Miguel de, *Sfenks*, Editorial Castalia, S.A, Madrid, 1987, s.101.

Ángel'in de "dış insan" yönü ile, toplum içinde oynadığı rol olan hükümetin başında olması, bu sorumluluğu taşıması gerekiyor. Kendi akli, eşi Eufemia, aynı zamanda yandaşları da bunu destekliyor. Fakat iç benliği buna itiraz ediyor ve içinde çok derinde bir yerlerde çatışmalar yaşıyor kahraman.

Bu eserde, Unamuno'nun ve varoluşçu düşüncenin birçok temel kavramları yer almaktadır. Varoluşçu düşüncenin temel savlarından biri olan iç sıkıntısı (angustia) eserde başkahramanın hayatı boyunca yaşadığı duygudur. İç sıkıntılar, bunalımlar, kendi varlığını sorgulamasına ve Tanrı ile çatışmasına kadar onu getirir. Ángel'in problemi aslında sonsuzluğa, ölümsüzlüğe duyduğu arzudur. Fakat sonsuzluk ve ölümsüzlük isteği karşısında aciz kalınca Tanrı'ya sığınır ve ondan yardım dilenir. Eufemia, Ángel'in bu kibrinden kurtulması için, ona göre bir anlamda iyileşmesi, tekrar kendi rolünü toplum içinde oynaması için kırsala gitmesini önerir.

Eserin III. perdesinden itibaren Ángel'in "iç insanı", "dış insana" üstün gelir ve bir çatışma ortaya çıkar. Ángel'in eşi Eufemia, Ángel'in bu çıkmazında ona yardım edemeyeceğini anlayınca, çareyi ondan ayrılmakta bulur. Evi terk ederek ona bir veda mektubu bırakır.

Unamuno'nun eserlerinde sıkça kullandığı kavramlardan olan hiçlik ve boşluk hissi bu eserde de işlenmiştir. Hayat anlamsız, insana boşlukta olduğu hissini sürekli verir ve bir hiçlik duygusu yaratır. Ángel bu hissi, eşinin veda mektubunu alınca daha da derinden hisseder ve çekmecesinden silahını alarak hayata veda etmek ister. Fakat o anda komşunun piyanosunun sesi onu çok etkiler, bir an durur ve akabinde odaya giren kişiler onun bu niyetinden vaz geçmesine neden olur. Bu iç sıkıntısını, boşluğu Tanrı'ya yakınlaşmakla yeneceğini sanır. Bu

da ona göre ölüm ile yani ölümsüzlükle mümkün olabilir. Yandaşlarının, muhaliflerinin bir hükümet darbesi yapacaklarına yönelik uyarılarına bile kulak asmaz; çünkü o zaten ölümü beklemektedir. Muhalifler ayaklanır, isyan çıkar. Bir kurşun da Ángel'e isabet eder. O sırada eşi odaya girer ve Ángel eşinin kolları arasında ölür.

Sonuç olarak, bu eserin olay örgüsü sadece Ángel'in iktidarı ele geçirmesi ve sonunda muhalifleri tarafından öldürülmesi şeklinde verilirken, yani olay düzeyinde ele alınacak bir metinden bahsetmek söz konusu olmazken, eseri sürükleyici kılan unsurlar, Ángel'in iç çatışmalarını sergileyen iç monologlar ve diğer karakterlerle kurduğu diyaloglardır. Dolayısıyla iç monolog ve diyaloglarda geçen konulara bakmak bu eserin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Bu konular, Ángel'in çocukluğuna duyduğu özlem, kırsal yaşam ile iktidarda kalma çelişkisi, bu anlamda seçim yapamamasından dolayı yaşadığı bunalım, inanç-akıl, ölüm-ölümsüzlük, üstün insan olarak Tanrı'da varolma ve eserde süreklilik gösteren "özgürlük" istencidir.

2. VAROLUŞÇULUĞA GİRİŞ

Varoluşçuluk ile ilgili çok farklı tanımlar söz konusudur. İlk tanıma göre, varoluşçuluk, varoluşun başlangıcı ile ilgili bir kuramdır. İkinci tanıma göre ise, varoluşçuluk, insanın varlığını, somut gerçekliği içinde ve toplumdaki bireyselliği açısından göz önüne alan felsefi öğretilerdir. Varoluşçulukta, insanın varoluşunu anlaması gerekmektedir. Bu felsefede şu sorular sorulur: İnsanın kendini gerçekleştirmesi nasıl olur; insan varoluşunun rastlantılar içinde oluşu, yani dünyaya fırlatılmışlığı söz konusu mudur; hiçlik karşısındaki varlık, kendi özünü nasıl oluşturur; özgürlük içinde insanın varoluşu, tek insanın kendi olması, doğruluk ve ahlaklılık karşısında sahici davranışı ve tutumu nasıl olmalıdır? Ayrıca, “Evrenin ardında başka bir gerçeklik var mı ve bu evren aşılabılır mi? Aşılırsa nereye dek varılır?” gibi sorular da bu felsefi yaklaşımda olanaklıdır. Varoluşçuluğun temelinde Blaise Pascal³, Maine de Biran⁴, Sören Kierkegaard⁵ ve Jean Paul Sarte bulunur. Varoluşçuluk, bir çırpıda kavranamayacak, kısa süreli çabalarla öğrenilemeyecek kadar geniştir.⁶

Jean Paul Sarte varoluşçuluğun tanımı ile ilgili olarak şunları söyler: “Varoluşçuluğu okurlara tanımlamak mı? Çok kolay bir iştir bu! Felsefe terimleriyle söylersek, her nesnenin bir özü, bir de varlığı vardır. Öz, sürekli nitelikler topluluğu demektir. Varlık (ya da varoluş) ise dünyada etkin (actif) olarak bulunuş demektir. Çoğu kimseler özün önce, varoluşun sonra geldiğine inanırlar.....Varoluşçuluk ise tam tersini öne sürer bunun: İnsanda –ama yalnız insanda- varoluş özden önce gelir. Bu demektir ki, insan önce vardır; sonra şöyle ya da böyle olur.”⁷

³ 1923-1962, Fransız matematikçi ve düşünür.

⁴ 1766-1824, Fransız spiritüalist filozof.

⁵ 1813-1855, Danimarkalı filozof ve teolog.

⁶ İnternet, wikipedia.org.

⁷ Sartre, Jean-Paul, Varoluşçuluk, Çeviren: Asım Bezirci, Say Yayınları, İstanbul, 2001, s.7.

Varoluşçuluk felsefesi sadece Jean-Paul Sartre'ın temellendirme çabaları etrafında şekillenmemiştir. Dostoyevski'den Heidegger'e kadar birçok yazar ve filozof bu alanda kendi görüşlerini farklı anlatım yollarını kullanarak kaleme almışlardır. Sartre'ın bakış açısının tam karşıtında yer alan ve her şeyden önce kendisini bir "din ozanı" olarak tanımlayan Kierkegaard'ın yaklaşımına bakmak varoluşçuluğun genel yelpazesini anlamak adına önemlidir. Bedia Akarsu, Kierkegaard'ın varoluş sorunsalına yaklaşımını şöyle açıklığa kavuşturur: "Zaman içinde sonsuzluğun kendisine parıldadığı kimse, kendi varoluşunda uyanmış olan kimsedir. En iyi uyandırma aracı ise kaygılı korku ya da iç daralmasıdır. Her insanın en içinde bu korku yerleşiktir, ona göre, dünyada yapayalnız kalabileceği, Tanrı tarafından unutulmuş olabileceği, milyonlarca, milyonlarca iş gücü arasında gözden kaçmış olabileceği korkusu. Ama korku, bu iç daralması korkak ruhlar için değildir. Ancak korkuyu ta yüreğinde bütün uyanıklığı ile duyan ve bundan kaçmayan kimse, bu korku ile varoluşun uyanıklığını sürdürebilir. Böylece varoluş sorusuna Kierkegaard'ın verdiği yanıt: Varoluş, somut, öznel ve uyanık insanın yaşamıdır."⁸ Bu ünlü filozof varoluşa yaklaşmanın ancak sezgi ve inanç ile sağlanabileceğinin altını çizer. Bu anlamda incelediği en önemli sorunlar şöyle yorumlanır: "Kierkegaard için önemli olan 'bireyin varlığı' idi. Dinsel bilinç bağlamında inanç, korku, umut, umutsuzluk incelediği önde gelen sorunlardı."⁹ Ve şöyle ekler: "İnsan yaşamının değeri öyleyse yaşadığı yılların sayısına göre değil, ancak 'varoluş anları'nın sayısına göre ölçülmelidir."¹⁰

Çağdaş Felsefe Sözlüğü'nde, varoluşçuluğa göre, insan şöyle tanımlanır: "Varoluşçuluğa göre, insan varlığını diğer varlıklardan farklı kılan özellik, insanın özgürlüğe ve yaratıcılığa yönelik olmasında belirginlik kazanmaktadır. İnsan doğuştan programlanmış durağan bir yaratık değil, kişiliğini ve yaşam ortamını kendi özgür seçenekleri ve istenci

⁸ Akarsu, Bedia, *Çağdaş Felsefe*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1979, s.115.

⁹ Yıldırım, Cemal, *Çağdaş Felsefe Sözlüğü*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2000, s.121.

¹⁰ Akarsu, Bedia, *Çağdaş Felsefe*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1979, s.116.

doğrultusunda oluşturabilen etkin bir varlıktır. Ne ki, bu süreçte insanı çoğu kez ruhsal tedirginliğe iten ‘ölüm’ dediğimiz yok olma bilinci kaçınılmazdır.”¹¹

Varoluşçulukla ilgili olarak birçok yazar ve felsefeci farklı görüşler ileri sürmüşlerdir, ancak bunlar genel olarak iki grup altında toplanabilir:

1) Dinci (Hıristiyan) Varoluşçular: XIX.Yüzyılın “Hıristiyan Filozofları”, Sören Kierkegaard¹², Karl Barth¹³, Karl Jaspers¹⁴, Max Brod¹⁵, Henri Bergson¹⁶, Charles Peguy¹⁷, Gabriel Marcel¹⁸, Max Scheler¹⁹, Maurice Blondel²⁰, Nicola Berdiaeff²¹ ve Leon Chestov’dur.²² Bu filozofların görüşlerindeki temel ortaklık varoluşa ilişkin düşündükleridir; “Tanrıtanımaz Filozoflar”ın aksine “Hıristiyan Varoluşçular”, insanın özünün varoluşundan önce Tanrı’nın zihninde olduğu ve varoluşunun özünden sonra geldiğidir.

2) Dinci Olmayan (Tanrıtanımaz) Varoluşçular: XX. yüzyılın en önemli filozoflarından Jean Paul Sartre’ın öncüsü olduğu, en basit anlatımıyla; insanın özünü Tanrı’nın değil kendi seçimlerinin belirlediğini iddia eden felsefe akımıdır. En önemli temsilcileri: Jean Paul Sartre²³, Friedrich Nietzsche²⁴, Martin Heidegger²⁵ vb.²⁶

¹¹Yıldırım, Cemal, Çağdaş Felsefe Sözlüğü, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2000, s.210.

¹²1813-1855, Danimarkalı filozof ve teolog.

¹³1886-1968, İsviçreli teolog.

¹⁴1883-1969, Felsefede varoluşçu akımının teorisyenlerinden Alman filozof ve psikiyatrist.

¹⁵1884-1968, Yahudi kökenli Alman yazar bestekar ve gazeteci.

¹⁶1859-1941, Fransız filozof.

¹⁷1873-1914, Fransız şair, denemeci ve editör.

¹⁸1889-1973, Fransız varoluşçu filozof.

¹⁹1874-1928, Alman filozof.

²⁰1949-1961, Fransız düşünür.

²¹1948-1974, Rus filozof.

²²1938-1966, Rus filozof.

²³1905-1980, Fransız yazar düşünür.

²⁴1844-1900, Varoluşçu Alman filozof.

²⁵1889-1976, Alman filozof.

²⁶ Sartre, Jean-Paul, Varoluşçuluk, Çeviren: Asım Bezirci, Say Yayınları, İstanbul, 2001.

3. VAROLUŞÇULUĞU TEMEL ANLAMıyla AÇIKLAMA VE YAPITTAN

ÖRNEKLERLE DESTEKLEME

Bu bölümde varoluşçuluğu temel anlamıyla açıklamaya ve eserden örneklendirme yoluna gideceğiz. Miguel de Unamuno, bazı yönlerden “Dinci (Hıristiyan) Varoluşçular” sınıfına, bazı yönlerden de “ Dinci Olmayan (Tanrıtanımaz) Varoluşçular” sınıfına girer. Bu bağlamda bu çalışmada, “Tanrıtanımaz Varoluşçular” dan Jean Paul Sartre’ dan, “Hıristiyan Varoluşçular” dan Sören Kierkegaard’ dan faydalandık.

Fransız filozof, roman ve piyes yazarı olan Jean Paul Sartre 1905 yılında Paris’te dünyaya gelir. Ailesi orta burjuvazidendir. Bütün gençliği öğrenimle geçer: Yüksek Öğretmen Okulu’na giriş, Felsefe Bölümü’nü bitiriş. Sonra, taşrada sönük öğretmenlik yılları. Bu arada Sartre durmadan okur, düşünür, dener. Heidegger’i Fransa’da ilk okuyanlardan biri olur.²⁷

Jean-Paul Sartre *Varoluşçuluk Materyalizm ve Devrim*²⁸ adlı yapıtında ifade ettiğine göre varoluş özden önce gelir. Buna kısaca “benliği almak” da denebilir. Bu anlamda filozofun verdiği örnek son derece açıklayıcıdır ve şöyle der: “Örneğin herhangi bir yapıyı, yani yapılmış olanı ele alalım. Nesne, tasarımcısı tarafından, onun varoluşundan önce tasarlanır. Yani onun yapımını sağlayan yöntem ve tekniklerle belirlenen özellikler, buna kısaca öz diyoruz, varoluştan önce gelmiştir. Diyebiliriz ki tasarım nesneden önce gelir.”. Jean-Paul Sartre, bunu aynı şekilde Tanrı için de söyleyerek, “Tanrı’yı yüce bir zanaatçıya benzetebiliriz” diyor. Yani, Tanrı yarattığını kesin olarak önceden bilir. Bu durumda nesne tasarımcının kafasında ne ise insan kavramı da Tanrı’da odur, yani emekçi yaratacağı nesneyi bir tanıma, yönleme ve bir tekniğe göre yapıyorsa, bu da Tanrı’nın insanı bir kavrama ve bir

²⁷Sartre, Jean-Paul, *Varoluşçuluk*, Çeviren:Asım Bezirci, Say Yayınları, İstanbul, 2001, s.97.

²⁸ Sartre, Jean-Paul, *Varoluşçuluk Materyalizm ve Devrim*, Ataç Kitabevi Yayınları:110, İstanbul, 1967.

teknige göre yarattığı anlamına gelir. Böylece insan, Tanrı'da önceden vardır diyebiliriz. Jean-Paul Sartre'a göre, XVIII. yüzyılın "Tanrıtanımaz Filozofları" Tanrı kavramını gözardı etmiş, ama özün varlıktan önce geldiğini kabullenmişlerdir.

Varoluşçular ise, bunun tersine, varlık özden önce gelir der; yani varlık herhangi bir şekilde belirlenmeden varolmuştur. Varoluşun özden önce geldiğini açıklamak gerekirse bunu şöyle ifade edebiliriz: Sartre'a göre insan dünyada varolma biçimleriyle kendini gerçekleştirir. Bu insanın varoluş serüvenidir. Dolayısıyla insan olmak bir sürece tekabül eder; seçimlerle insan kendini yapar. Yani insan önceden tanımlanmaz, çünkü o başlangıçta bir şey değildir, o ancak sonradan, gelişmesinin ikinci evresinde bir şey olacak, kendini nasıl gerçekleştirirse öyle olacaktır. Kısaca, insan nasıl olmak istiyorsa, yani varoluştan sonra kendini nasıl görüyorsa, bu varoluşa doğru dünyaya atılıştan sonraki kişiliğinin nasıl olmasını istiyorsa, özünü öyle belirleyecek ve öyle olacaktır.

Bu anlamda, Sartre, "Varoluşçuluğun ilk temel kuralını oluşturan öznellik (subjectivite) de budur" der ve şöyle açıklar: "İnsan ilk başta bir taslaktır. Bu taslağı hazırlayan hiçkimse yoktur, gök boştur, insan nasıl olmayı tasarladıysa ilkin odur, yoksa olmak isteyeceği değildir. İşin içine istek girince burada bilinç de önem kazanmaktadır. Bir şey istemek, iradenin kendiliğinden (spontane) bir seçim işidir. Eğer varoluş özden önce geliyorsa bundan şu sonuç çıkar: 'İnsan ne ise ondan sorumludur' ”²⁹.

Sartre, bundan dolayı varoluşçuluğun özünde özgürlük ve kişisel sorumluluk kavramlarının yer aldığı önemle vurgular ve felsefesinin merkezine bu kavramları yerleştirir.³⁰

²⁹ Sartre, Jean-Paul, Materyalizm ve Devrim, Çeviri: Emin Türk Eliçin, Düşün Yayınları, İstanbul, 1998, s.72.

³⁰ Yıldırım, Cemal, Çağdaş Felsefe Sözlüğü, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2000, s.187.

Varlık, varolunca sorumluluk alır ve bu sorumluluk irade ile yapılan seçimle olur.

Bu noktada Sartre seçim ve özgürlükle ilgili olarak *Çağdaş Felsefe* adlı kitapta şunları belirtir: “Seçmeyi de buyuran akıl değildir; kendimiz üzerindeki bilincimizdir. Bu kendi kendimizin bilinci de özgürlüktür. Böylece özgürlük ve seçme de aynı oluyor.”³¹. “Ona göre insan varlık olarak özgürlüğe mahkumdur.”³² Sartre, varlığı seçim ve özgürlükle bağdaştırırken varlığın bilgisine hiçlikle erişilebileceğini de ekler ve şöyle belirtir: “Yabancı bir yerde olmadan insan kendi yurdunu tam (tanıyamaz). Varlığın yabancıları da hiçliktir. Bu ayrılık olmadan varlığın bilgisine erişilemezdi.”³³

Ama insan kendinden sorumludur dendiğinde, kastedilen onun özel beklentilerine karşı sorumlu olduğu değil, bütün insanlara karşı duyduğu sorumluluktur. Jean-Paul Sartre’ın kendi ifadesiyle, “İnsan kendini seçerken bütün insanları da seçer!”³⁴. Bu ifadeyi de şöyle gerekçelendirir: “Gerçekte hiçbir edim ve eylemimiz yoktur ki yalnız kendi olmak istediğimizi değil aynı zamanda kafamızda istediğimiz bir insan tasarımı yaratmamış olsun! Şunu ya da bunu seçmek demek, seçtiğimizin değerini bilmek, onamak demektir, çünkü asla kötüyü (kötü sandığımızı) seçmeyiz! Seçtiğimiz hep iyidir. Herkes için iyi olmayan bizim için de iyi olamaz. Ayrıca varoluş özden önce geldiğine göre ve biz tasarladığımız biçimde varolmak isteyince, bu tasarı herkes için ve bütün çağ için geçerlilik kazanır”³⁵.

Sfenks adlı eserde de “iyilik” ve “sevmek” kavramları ele alınmaktadır. Çocukluğunda rahibin Ángel’e söylediği sözler dikkat çeker ve okuyucu bu sözleri Ángel’in ağzından dinler:

³¹ Akarsu, Bedia, *Çağdaş Felsefe*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1979, s.138.

³² a.g.e, s.133.

³³ a.g.e, s.132.

³⁴ Sartre, Jean-Paul, *Materyalizm ve Devrim*, Çeviri: Emin Türk Eliçin, Düşün Yayınları, İstanbul, 1998, s.73.

³⁵ Sartre, Jean-Paul, *Varoluşçuluk, Materyalizm ve Devrim*, Ataç Kitabevi Yayınları: 110, İstanbul, 1967, s.9.

“Ders bitince sakalını sıvazlarken zavallı Bay Pascual bana şöyle derdi: ‘İyi ol Ángel’ ”³⁶. Aynı biçimde eserde sürekli tekrar edilen ve de kahramanın kafasını çelen rahibin Ángel’e, “İnsanları sev.”³⁷ ifadesiyle yaptığı vurgu Ángel kadar okuyucuyu da etkileyen yaşamsal sözcüklere dönüşür.

Burada yazarın ifade ettiği “iyi olmak”, kişinin yalnızca kendi benliği için değil, aynı zamanda diğer insanların da benliğini kapsamaktadır. İnsan tüm insanlardan da sorumludur ve seçimleri tüm insanlık için de iyi olmalıdır, dolayısıyla onu seçer şeklindedir. Jean-Paul Sartre’a göre, “Kendimi seçerken insanı seçmiş olurum.”³⁸ Esere baktığımızda Ángel, iktidarda bulunarak tüm gücü elinde tutmasına rağmen bu güçten asla yararlanmak istemez ve hatta yandaşları, muhaliflerin onu öldüreceğini söylemesine karşın o buna duyarsız kalır. Bu duyarsızlığın özünde yatan sebep, Ángel’in aslında ölümü istemesidir; çünkü ona göre Tanrı iyidir ve O’na kavuştuğunda o da iyi olacaktır. Dolayısıyla “iyi olma” arzusu sadece kendisi için değil, bütün insanları içeren bir duruma dönüşecektir.

Miguel de Unamuno’nun *Sfenks* adlı yapıtından varoluşçuluğu örneklerle açıklarken, Unamuno’nun varoluşçulukla ilgili düşüncelerinin temelini oluşturan ve Hıristiyan varoluşçularının öncülerinden biri olan Kierkegaard’ın görüşlerine de bir göz atmak yararlı olacaktır.

1813 yılında doğan Kierkegaard yapıtlarını Danca (Danimarka) dilinde yazdığı için yaşamı sırasında yurdunun dışında tanınmamıştır. Ancak yirminci yüzyılın başında Almanca’ya yapılan çevirileri ile dünyaca tanınır.³⁹ Kierkegaard ile ilgili olarak Sarp Erk

³⁶ Unamuno, Miguel de, *Sfenks*, Editorial Castalia, S.A, Madrid, 1987, s.141.

³⁷ Unamuno, Miguel de, *Sfenks*, Editorial Castalia, S.A, Madrid, 1987, s.101.

³⁸ Sartre, Jean-Paul, *Materyalizm ve Devrim*, Çeviri: Emin Türk Eliçin, Düşün Yayınları, İstanbul, 1998, s.73.

³⁹ Akarsu, Bedia, *Çağdaş Felsefe*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1979, s.114.

Ulaş'ın *Felsefe Sözlüğü'nde*⁴⁰ şöyle bir tanım söz konusudur: "Kierkegaard (1813 – 1855) düşünceleri ile varoluşçu felsefesine çok büyük katkılarda bulunmuştur; O hem filozof, hem din düşünürü, hem toplum eleştirmeni hem de yazınsal ironi ustası olarak karşımıza çıkar. Yapıtlarında felsefenin geleneksel kurallarını aşmıştır, tanrıbilim, ruhbilim, yazın eleştirisi, kurmaca yazın gibi pek çok alanda da çok etkili olmuştur. Kierkegaard'ın bütün bu alanlarda bir düşünce geliştirebilmiş olmasının altında filozofun varolan Hıristiyanlığı yozlaşmış olarak görmesi ve bu nedenle Hıristiyan inancının baştan sona yenilenmesi gereğine inanması yatar. Bu açıdan baktığımızda öteki alanlara yaptığı katkılar bir yana, Kierkegaard özgün düşünceleriyle hem din felsefesinin hem de tanrıbilimin⁴¹ geleceğine çok önemli katkılarda bulunmuştur. Varoluşçuluğun atası olarak bilinen Kierkegaard, kutsal kitaba atıfta bulunarak yaptığı önemli betimlemelerle, dönemin Danimarka Kilisesi'ni ağır bir dille eleştiren yazılarıyla, gerçek Hıristiyan inancını çözümleyip yeniden canlandırma çabasıyla felsefe sorunlarının bambaşka bir gözle görülmesine olanak sağlamıştır."⁴²

Ayrıca Kierkegaard, diğer filozoflarla karşılaştırıldığında yapıtlarının yaşamıyla son derece ilintili olduğu görülür. Bu durum ilginç bir biçimde Unamuno ve yapıtlarıyla arasındaki ilişki için de söylenebilir; ki küçük yaşta aldığı din eğitimi Miguel de Unamuno'nun hayatı boyunca onun Tanrı'yı sorgulamasına neden olmuştur. İleri yaşlarda yaşadığı çelişkiler onu bir dönem krize bile sürüklemiştir. Bunu aynı şekilde *Sfenks* adlı yapıtta da görmekteyiz. Yazar, hayatı bir tiyatro sahnesi olarak görmüş ve kendini de bu tiyatro sahnesinde bir oyuncu olarak düşünmüştür ki, bu yönüyle hayatın tam içine girememesi, hayatı tüm gerçekliğiyle yaşayamaması onu mutsuzluğa, iç sıkıntısına (angustia) - ki bu varoluşçuların temel kavramlarından biridir - itmıştır. Bunu Ángel, Eufemia ile satranç oyunu oynarken şöyle ifade eder:

⁴⁰ Ulaş,Sarp Erk, Felsefe Sözlüğü, Bilim ve Sanat, Ankara,2002.

⁴¹ Tanrı'nın doğasını özünü araştıran bilim, teoloji.

⁴² Ulaş,Sarp Erk, Felsefe Sözlüğü, Bilim ve Sanat, Ankara,2002.

ÁNGEL: Gerçekten de bir kaçış yolu bulamıyorum. Taşlar yolumu tıkamış. Düşünüyorum da hayatın oyununa gösterdiğimiz ilgi şu oyuna gösterdiğimiz ilgiden fazla değil.⁴³

ÁNGEL:Rolümü oynamaktan başka bir şey yapmıyorum Felipe. Hayatı kendime bakarak geçiriyorum, kendi tiyatromu yapıyorum.⁴⁴

ÁNGEL: Hayır! Hayır git! İstemiyorum bir şey istemiyorum! (*Martina dışarı çıkar*) Bitti! Artık pişman olamam. (*Başı eğik dolaşmaya başlar*) Şimdi inzivaya çekilip sakinleşme zamanı kalbin ritminin düzelme anı ve sonra her nereye isterse gönderen Tanrı onu yaraladığı zaman sonsuz senfonide kaybolması için, Tanrı aşkına yönelik ilahi şarkıda benim notam saf ve arınmış çıkacak. Kendi notam.⁴⁵

Burada yazar, “notam” sözleriyle kendi tiyatrosundan bahsetmektedir. Dünya bir tiyatro sahnesidir ve yazar da bu tiyatroda kendi rolünü oynamaktadır. Bu bağlamda Sarp Erk Ulaş’ın *Felsefe Sözlüğü*’nde açıklamaların Kierkegaard’ın yapıtlarını, “Filozofları ortaya koydukları düşünsel yaratılarla değil yaşamlarıyla değerlendirmek gerekir” adlı Eski Yunan savsözüne göre değerlendirildiğini görürüz. Ancak Kierkegaard’a göre Hıristiyan ülküsü çok daha anlamlıdır, çünkü bireyin bütün varoluşu Tanrı tarafından değerlendirilecektir. Kuşkusuz filozofun ortaya koyduğu yapıtlarla varoluşu nasıl irdelediğini anlamak son derece önemlidir. Kierkegaard’ın düşüncelerinin hemen her yerinde başından geçen olayların izleriyle karşılaşmak olanaklıdır.

⁴³ Unamuno, Miguel de, Sfenks, Editorial Castalia, S.A, Madrid, 1987, s.105.

⁴⁴ a.g.e, s.101.

⁴⁵ a.g.e, s.113.

Kierkegaard'ın düşüncesinin temelinde kendi içinde diyalektik bir sıra izleyen üç aşamalı bir varoluş anlayışı yatmaktadır. Bunlardan ilki “estetik aşama”, ikincisi “etik aşama” ve en sonda yer alan da “dinsel aşama”dır, Sarp Erk Ulaş'ın *Felsefe Sözlüğü*'ne göre. Bu üç aşamadan her birinin, aynı zamanda, “estetik”, “etik” ve “din” olmak üzere Kierkegaard felsefesinin üç ayrı bölümünü oluşturduğu söylenebilir.

Unamuno ile ilgili olarak bizi bu noktada en çok ilgilendiren bu aşamalardan dinsel olanıdır. Unamuno'yu ve *Sfenks* adlı eserini çözümlenmede bize Kierkegaard'ın görüşleri çok yardımcı olacaktır. Kierkegaard'ın dinsel bakış açısına göre iyi ile kötü arasındaki ayrım toplumsal normlar üzerine değil, bütünüyle Tanrı kavramı üzerine kuruludur. Bu anlamda Unamuno'nun *Sfenks*'te de belirtildiği üzere Ángel karakteriyle ifade bulan ‘iyi ve kötü’nün özelliği şöyle vurgulanır: O, hayatının oyununu oynamakta ve yaşamın içinde olmaktan daha çok onun dışında yer almakta, dolayısıyla da toplum kuralları onu pek ilgilendirmemektedir.

Kierkegaard gerçek bir din ozanı olarak karşımıza çıkmaktadır” der Sarp Erk Ulaş'ın *Felsefe Sözlüğü*'nde ve de şöyle devam eder: “Yapıtlarında yapmaya çalıştığı şey, Hıristiyan dininin gerçek özüne dönülmesini sağlamaktır. Hıristiyan dinine dönmenin yolu olarak da, günah, suç, acılara katlanma, bireysel sorumluluk gibi ağır değerlerin ya da bedellerin sonuna dek yaşanmasından geçmek gerekir. Bu anlamda O, Kilisenin ortaya koyduğu dogmatik düşünceye tamamen karşıdır ve ona göre önemli olan öze inmektir ve bu noktada inanç son derece önemlidir. Tanrı adına bile olsa araya herhangi bir dünyevi kurum ya da bir başka öznenin girmesine izin yoktur. İnanç, Kierkegaard için insanın mutlaka gerçekleştirmesi gereken bir varoluş ödevidir; çünkü ancak inanç temelinde bireyin tam anlamıyla kendisi olarak yaşayabilmesi olanaklıdır. Böyle bir kendilik Tanrı'nın sonsuzluk olarak değerlendirileceği bir yaşam yapıtıdır; çünkü en büyük yapıt, kayıtsız şartsız inanç üzerine

kurulmuş yaşamdır. Bu noktada Kierkegaard inanç ile mantığın ayrılması gerektiğini şöyle ifade eder: “Hıristiyan olmak isteyen kimse gözlerini usundan çekip koparmalıdır. Ustan ayrılmalı, onunla ilgili hiçbir şey bilmemelisiniz; dahası, onu öldürmelisiniz; yoksa Tanrı'nın cennetine giremezsiniz.”⁴⁶

Bunu *Sfenks*'te yer alan aşağıdaki örneklerde görmekteyiz. Ángel, inanç dolu bir yaşam sürmüştür. Fakat Tanrı'ya olan inancını tam olarak yerine getirememekten dolayı acı çekmektedir, ona ulaşmak ister; bu anlamda da inancının güçlenmesini, yenilenmesini arzu eder. Tanrı'nın sonsuzluğunda yaşamak onun en büyük inancı, isteği ve amacıdır.

ÁNGEL, tek başına

Kabalık! Kabalık! evet, kabalık! Hayatı böylesine kavrayan hayvanlığım. Tanrım neden ruhum inanç gücü ile sende yeniden doğmuyor? Kendimi aşağılamak istiyorum, diğer basit insanlar gibi olmak, çocukken olduğu gibi dua etmek, öylesine olağan öylesine doğal bir şekilde...Tanrım sende doğmam için bana güç ver. Kendimden vazgeçmek, sonunda huzura ermek için bana güç ver! Dizlerimin üstünde boyun eğmem için çocukluğumun duasının dudaklarımdan dökülmesi için bana güç ver. (*her tarafa sanki gözlemleniyormuş gibi bakar, yavaş yavaş dizlerinin üstüne çökmeye baslar fakat tam onu yapacağı sırada sıçrayarak kalkar ve sanki bir gürültü duymuş gibi kapıya yaklaşır*) Günah çıkaracak kadar bile değerim yok... Beni bundan dolayı reddetme gerçek bir telkin değil mi? Boyun eğ! Ángel! Boyun eğ! (*tekrar diz çökmek ister ve tam onu yapacağı sırada yerden bir şey almak ister gibi yapar*)(*Kalkar kapıya doğru gider*) Baba... Bu korkunç bir şey; gittikçe deli olduğuma

⁴⁶ Kaufman, Walter, Dostoyevski'den Sartre'a Varoluşçuluk, Çeviren: Akşit Göktürk, De Yayınevi, İstanbul, 1964, s.19.

inaniyorum (*masanın yanına kapının karşısına gelecek şekilde koltuk koyar ve diz çöker*)
Nasıl bir olağanlıkla küçükken onu yapardım! Babamız, oradasın...⁴⁷

Yazar burada bilindiği üzere kendi duygu ve düşüncelerini Ángel aracılığıyla vermektedir. Eserin bu bölümünde Ángel, tek başına düşünürken bize yazar ile ilgili ilginç ipuçları sunmaktadır. Her şeyden önce yazarın çocukluğunda aldığı din eğitimi ve onu yaşama biçimi, yazarın aklından hiç çıkmamaktadır ve eski günlere özlem duymaktadır. O, çocukluğundaki o doğallık, masumluk ve saflıkla dudaklarından duaların dökülmesini çok istemektedir. Burada yazarın inancını güçlü bir şekilde görmekteyiz. Yazar, bu inancı usla temellendirmek istemektedir . Fakat us ile imanın çelişmesini her fırsatta bize göstermektedir. Yazarın diğer üzerinde fazlaca durduğu konu da ölümsüzlük arzusudur ki, bunu Tanrı'da ölümsüz olma isteminde net bir şekilde fark etmekteyiz. O, Tanrı'da yeniden doğmak istemektedir.

ÁNGEL: (*Odada dolanırken aynanın önüne gelir ve o an başı eğik ona yaklaşınca aniden kendi görüntüsünü görür, garip bir hayalet gibi,önünde şaşkın durur.basını kaldırır, bakakalır. Ona hemen yaklaşır. Yaklaşınca kendi görüntüsüyle görüşecek gibi durur, sessizce seslenir*) Ángel! Ángel! (*Kendini topladığı anda elini alınna götürür sanki bir kâbusun ürkütmesi gibi öksürerek boğazını temizler, bakar ve gizlice utanarak dokunur ve söyle der*) Hayal mi?...Hayır!..Hayır!..Gerçek!..Gerçek! (*Aniden şiddetli bir kalp çarpıntısı baslar, bir inilti yükselir, elini göğsüne götürür ve şöyle der:*) Zavallı! Nasıl da çalışıyorsun durmaksızın. (*Elini alınna götürür*) Sen gecelerken bu uyuyor eğer tehlike varsa, çarpıntılarınıla onu uyandırırısın. Göğsüme sığmıyorsun. Zavallı! Her şeyde ve her şeyle çarpmak mı istiyorsun; o kadar akmak isteğinle beni boğuyorsun.. evet, ..beni boğuyorsun (*masaya gider, bardağa su*

⁴⁷ Unamuno, Miguel de, Sfenks, Editorial Castalia, S.A, Madrid, 1987, s.108.

koyar, alır ve bir yudum içer geri kalanını alnına serpmek için avucunun içine doker) Kim Tanrı'yı böyle içine çekebilir! Tanrım! Beni boğ...! Hayatım senin göğsünde eridiğini hissetsin!⁴⁸

Ángel, burada Tanrı'ya ulaşmak istemektedir ve onda ölümsüzleşmek arzusundadır. Yazarın Tanrı'nın göğsünde erimek istemesi, başka bir açıdan Tanrı'da yok olma arzusu onun varolması, yani ölümsüzleşmesi de demektir.

ÁNGEL: *(Mektubu açar ve okur) Gitmekte gecikmemeliyim çünkü ziyaretilerimizden, gelmesinden korkuyorum. Amacına ulaştın. Seni özgür bırakacağım, o kadar istediğin o özgürlük biliyorum ki ihtiyacın olan huzuru vermiyorum. Ben kendi problemlerimi çözerken sen de kendi problemlerini öz. Teresa Teyzenin evine gidiyorum. Biliyorum ki orada beni rahatsız etmezsin. Birbirimize uygun değiliz. Sen yoluna ben yoluma devam edeyim. Bilmiyorum bu yolda senin Eufemian ile karşılaşacak mısın" (çok olmuş halde) Senin... Senin.... (Tekrar tekrar okur) Seni özgür bırakıyorum, o kadar istediğin o özgürlük; ben benim problemlerimi çözeceğim! Problemi! Sonradan ondan da oldu... Onun da benimki gibi ruhu var! Özgürlük!... Özgürlük!... Özgürlük!... Yalnız... Yalnız...Yalnız... Yalnız... (Oturur elleriyle başını destekler. Biraz aradan sonra kollarını uzatır) Toplum... Doğa... Yeryüzü... Gökyüzü... Dünyalar... Ne kadar büyük hepsi! Ne büyük! Ne sonsuzluk! Sahili olmayan bu okyanusta bir damla gibi kayboldum... Beni yutan ve silen ...Ne sonsuz hepsi! Ve ben yalnızım... Tek... Kendimi harekete geçirmeksizin... Bir seferde bitirmek lazım! (Bir ekmeceye doğru gider. Silahların kutusunu alır ve bunlardan birini alınca komşunun*

⁴⁸ a.g.e, s.113,114.

“*Pietra Signore*” adlı *Stradella*’nın parçasını çaldığını duyunca durur.) Oh bu parça kalbimde ne duygular uyandırıyor! Ne abartılı aksan! Zavallı Tanrım!⁴⁹

Ángel, yukarıda anlatıldığı gibi eşinden bir mektup alır, bu mektup ayrılık mektubudur. Ángel’in eşi Eufemia, eşinin her daim özgürlükten bahsettiğini, ayrıca huzuru bir türlü bulamadığını söylemektedir. Aslında burada hatalı olan Ángel’in eşi değildir, Ángel de değildir, daha çok Ángel kendisiyle ilgili problemlerinden bahsetmektedir eşine. Ángel, özgürleşmek ifadesiyle aslında ölümsüz olmayı kastetmektedir. Ayrıca, huzuru istemesi de son derece normaldir, çünkü bu çelişkiler onu yormaktadır; eskiden olduğu gibi sade, basit bir yaşamı ve ayrıca çocukluğundaki saf imanı istemektedir. Fakat iman ile mantık çelişkisi ve ölümsüzlük istemi onda iç huzursuzluğu doğurmaktadır. Bu durum da günlük yaşantısına yansımış ve onun özel yaşamında da sorunlara yol açmış ve hatta eşinin ondan ayrılmayı istemesine kadar varmıştır. Buradaki “iç huzursuzluk” varoluşçuluğun temel kavramlarından biridir.

ÁNGEL: Sus..sus; yakında sonsuza değin susacağım ve her şey de sessizleşecek...İyi ol Ángel!..iyi olmak ...Pekâlâ onu söyledim beni duymadınız...neden bir daha duymak istiyorsunuz?...Bakın...Bakın...Kapıda ateşten kılıçla melek duruyor...Yanan kılıcıyla.⁵⁰

ÁNGEL: Sonsuzluk düşü içinde bana ninni söyle... yakında gelecek ölüm sancısına ninni söyle..benim için kendin için herkes için dua et (*FELIPE girer*) dua et..dua et..bakalım dualarımız eğer kabul olursa bize zafer açılır fakat sonsuz ilahi zafer..ruhun zaferi; yeryüzüne ait olmayan ve gezgin..isimleri olmayan..evet, evet ağla..ağla ve dua et (*dikkatini İsa ‘da yoğunlaştırır*) Bak bak ölüm sancısında nasıl bana kollarını açıyor göğsü kanarken.. ilahi

⁴⁹ a.g.e, s.134.

⁵⁰ a.g.e, s.152,153.

aşkın kolları ve ölüm..ölüm sancısında huzurun kolları ...adil ölüm; benim bilgeliğimin sonu..fakat sen boyun eğmelerin ustası, hiçbir kötülük yapmadın ölümü hak etmek için..Tanrım kollarında beni hatırla..huzur...huzur...huzur...⁵¹

Bu alıntıları Kierkegaard kavramlarıyla açıklarsak, şunları söyleyebiliriz:

Kierkegaard'a göre inanç son derece önemlidir. Bu nedenle Kierkegaard'ın gözünde, bireyi bu anlamda son derece güç bir sorumluluk beklemektedir. Bu anlamda kurtulmak, yani özgürleşmek ya da köle kalmaya devam etmek de insanın alacağı kararlarla, yapacağı varoluşsal seçimlerle belirlenecektir. Bu son derece ağır varoluş sorumluluğu karşısında, özellikle varoluş seçimleri öncesinde bireyi kuşatan en derin duygu "kaygı"dır. Kierkegaard için kaygı gibi temel bir insanlık duygusu iki yönlü bir duygu olarak karşımıza çıkar. İlk yönünü kişinin bengiselliği yaşamasından duyduğu kaygı oluştururken, ikinci yönünü kişinin kendi özgürlüğünü seçiyor olmasından duyduğu kaygı biçimlendirmektedir. "Varoluş seçimi zaman ile sonsuzluğun kesiştiği anda meydana gelir" der Kierkegaard ve şöyle devam eder: "Birey bir seçimde bulunarak sonsuzluğa geçmiş olur. Buna karşı inanç seçimi tam olarak bu biçimde gerçekleşmez. İncanın sürekli olumlanması, yenilenmesi gerekmektedir, Kierkegaard'ın deyişiyle "yinelenebilir", inanç ile alakalı seçimdir. Kişinin kendi olması tam olarak bu yinelemeye dayalıdır, ama kişi bu yinelemeden güçlü çıkmıyorsa varlığını sarsacak bir umutsuzluk içinde bulacaktır kendisini. Bu güçsüzlük durumuna düşmemek için kişinin sürekli olarak incasını yenileyerek güç toplaması gerekmektedir."⁵²

Unamuno'yla ilgili olarak yapıttan örneklerle yukarıda bunu inanç yenilemesi şeklinde ifade edildi. Sarp Erk Ulaş'ın *Felsefe Sözlüğü'nde* de şu şekilde açıklanıyor: "Kierkegaard'a göre kişinin Tanrı ile arasında dua yoluyla ya da mantıksal bir inanç dizgesi aracılığıyla bir

⁵¹ a.g.e.,s.153,154.

⁵² Ulaş,Sarp Erk Felsefe Sözlüğü, Bilim ve Sanat, Ankara,2002, s.824.

ilişki kurulması söz konusu değildir. Tanrı ile kişi arasındaki ilişki yalnızca bireyin inancının yinelenmesiyle kurulmaktadır. İnancın yinelenmesi ben'in kendisiyle kendisi olarak ilişkiye geçerek güçlenmesine olanak sağlayacaktır. Daha açık söylemek gerekirse, Kierkegaard için ben, inancın yinelenmesiyle özdeşdir; kişi ben'ini ancak inancını yineleyerek kurabilmektedir.”. Aynı şekilde Unamuno'da da bu söz konusudur. Kierkegaard'ın hemen bütün yazılarında kendisini gösteren değişmez arayışlardan birisi de “saçma” tasarımına yönelik çözümlerinde kendini göstermektedir. Saçma yoluyla insan en temel varoluş kararlarını alabilmekte, ancak alınan bu kararlardan sonra bile saçma, tekrar tekrar insanın karşısına çıkmayı sürdürmektedir. Bu anlamda Kierkegaard'ın “saçma” için verdiği örneklerin, saçmanın doğasına ilişkin aydınlatıcı değerleri vardır. Kierkegaard'ın düşüncesine göre inanç, her zaman için Tanrı'ya karşı günah işlemiş olduğunun, yanlış işler yapıldığının farkına varılmasıyla başlar. İnsanın hep günah işliyor olduğunu görmesi, Tanrı tarafından insana verilmiş inancın temel koşuludur. Bu anlamda “günah” kavramı, dolayısıyla işlenen günahlar yalnızca insana özgü zayıflıkların bir sonucu değildir. Kişinin günahkâr olduğunu görmesi demek, kendisine karşı günah işlenen bir yüce varlığın bulunduğunu kabul etmesi demektir. Buna bağlı olarak insan bu günahların bedelini, yaşamı içinde sürekli olarak saçmayla karşılaşılarak, saçma eylemlerde bulunarak, bu eylemlerden sonra saçmalığı deneyimleyerek bir tür kefalet olarak ödemektedir. Kierkegaard'ın saçma tasarımı XX. yüzyılın pek çok varoluşçu düşünür ve yazarını derinden etkilemiştir.⁵³

Kierkegaard'ın varoluşçu felsefenin atası olması aynı zamanda Unamuno'nun düşüncelerinin temellenmesindeki önemi yadsınamaz. Unamuno'nun çalışmalarında ana tema farklı biçimlerde karşımıza çıkar; düşünce ve yaşam arasındaki çelişki, Hıristiyan inancı ile akıl arasındaki tezatlık ya da gerilim ve son olarak kişinin hayatındaki ölüm trajedisi. Aslında

⁵³ Ulaş,Sarp Erk Felsefe Sözlüğü, Bilim ve Sanat, Ankara,2002, s.825.

tüm isteklerimizin arzularımızın temelinde bireysel bir ölümsüzlük istemi var, der. Küçük yaşlarda aldığı din eğitimi, onun hayatının sonuna kadar etkileyecek, Tanrı ve din kavramlarını yoğun bir şekilde hissetmesine neden olacaktır. Sonraki döneminde Madrid Üniversitesi'nde aldığı felsefe eğitimi onu hem dini hem de Tanrı'yı sorgulamaya yöneltecek ve bu durum onda yaşamı boyunca sürececek ruhsal çelişkilerin ve çatışmaların kaynağını oluşturacaktır.

Felipe: (*Ona kitabı vererek*) Al işte ! Al ve Oku ! Acılarını dindirecek⁵⁴

Ángel: Kitaplar acılara neden olur. Beni iyileştiremezler.

Ángel: Ya benim geçmişim? Bir korkaktan başka bir şey değilim.⁵⁵

Felipe: Korkaklık, kişinin bilincinin sesine kulak asmaksızın kendini hepten kendi doğasına vermemesidir.⁵⁶

Unamuno, Kierkegaard'ın eserini orijinal dilde okuyabilmek için Danimarka dilini öğrenir. Varoluşçuluk; din, politika ve yaşam anlayışında değişik eğilimlere açık bir felsefe akımıdır. Genelde, evreni ussal kavrayışa elveren düzenli bir dizge olarak varsayan rasyonalist ve pozitif öğretilere uzak duran bir görüş, ki biz de bu yapıtta bunu Ángel'in şu sözlerinden anlayabiliyoruz.

Ángel: Bilimin reçetesi Bayan bilime saygılı olalım ki, o da bize aynı şekilde karşılık versin.⁵⁷

⁵⁴Unamuno,Miguel de, Sfenks, Editorial Castalia, S.A, Madrid, 1987, s.100.

⁵⁵ a.g.e, s.101.

⁵⁶ a.g.e, s.101.

⁵⁷ a.g.e, s.98.

Ángel'de nihilist⁵⁸ ve materyalist⁵⁹ bir özellik de fark ediliyor. Kendini her zaman ön planda tutan, kendi dışındaki her şeyi dışlayan, saçma bulan bir tavır. Hayatı tiyatroya benzeterek değersizleştiriyor. Kendi rolünü oynuyor. Bunları Ángel'in şu sözlerinde görmekteyiz:

Ángel:Felipe hayatı kendime bakarak geçiriyorum, kendi tiyatromu yapıyorum. Kır hayatı kederimi alacak. Halk için doğdum. İlerleme, vatanın kendini kurtarmasında gizli.⁶⁰

Unomuno'nun Tanrı'ya ulaşma çabasını hem hayatında hem de tüm yapıtlarında görmekteyiz. Bu yapıttan da ayrıca, acıların dinmesinin Tanrı'ya ulaşmaktaki gizle ilgili olduğunu, Felipe'nin Ángel'e bu konuda akıl verdiği bölümde görürüz.

Felipe: Sakin ol Ángel. Kendi üzüntülerini kederlerini güç kaynağına dönüştür. Sonuçta özel hayatını bitirecek olan içinde bulunduğun çevrenden kaç. Kır hayatına yönel. Özgür doğaya kendini at. İç huzuru yakala ve sonra kendini topla, Tanrıya şükret. Bir şey yapman gerekirse, Tanrının sana ilham verdiği kadar saf bir niyetle ve sakince orada yaz. Acı çeken ruhların karşısında arınan bir teselliyi bırakman daha iyi olacak.⁶¹

“Varolmayan Tanrı, senden dolayı acı çekiyorum; sen var olsaydın ben de gerçekten var olurum”⁶² diyen Unomuno'nun bu sözleri varoluşçuluğu Tanrı ile bağdaştırması çerçevesinde son derece önemlidir. Unomuno, özgürlüğün varoluşta gizli olduğunu ve varoluşun da Tanrı'nın varlığında gizli olduğunu açıklıyor.

⁵⁸ Her şeyin anlamdan ve değerden yoksun olduğunu savunan felsefi görüştür.

⁵⁹ Varolan her şeyin maddi olduğunu, her şeyin maddeden oluştuğunu ve bilinç de dahil olmak üzere bütün görüngülerin maddi etkileşimler sonucu oluştuğunu öne süren felsefi kuramdır.

⁶⁰ Unamuno, Miguel de, Sfenks, Editorial Castalia, S.A, Madrid, 1987, s.101.

⁶¹ a.g.e, s.100.

⁶² Unamuno, Miguel de, Günlükler, Çeviren: A. Burak Zeybek, Sel Yayıncılık:351, İstanbul, 2008.

Eğer Tanrı var olsaydı ben de var olurđum, diyor Ángel aracılığıyla Unomuno. Tüm hayatı boyunca var olmak ve özgürleşmek için Tanrı'ya ulaşmaya çalışmış. Fakat ulaşamamış, bu nedenle yaşadığı iç sıkıntısını, huzursuzluğu hep hissetmiş, yaşamı da bu yüzden anlamsız görmüştür.

Varoluđu anlamlı kılan Tanrı'nın varlığıdır. Varoluđu inanişaya göre, inanan için Tanrı var, fakat eylemlerimizden sorumlu değil. Her şeyden bireyin kendisi sorumlu. Bir şekilde fırlatıldığı, atıldığı dünyada kendi öz iradesine dayalı seçimlerini yaparak sorumlulukları elde ediyor.

4. YAZARLA İLİNTİLİ OLARAK ESERİN VAROLUŞÇULUK TEMELİNDE İNCELENMESİ

Miguel de Unamuno ile başkahraman Ángel'in karakterlerinin benzerliğinden önceki bölümde de bahsedilmişti. Bu anlamda yapıtı incelerken Unomuno'nun kişisel yaşamından kesitleri içeren *Günlükler*'ine de başvurarak eserin varoluşçuluk temelinde daha iyi anlaşılmasını sağlanmaya çalışacağız.

Miguel de Unamuno, us ile inancın birbirlerini dışladıklarını düşünmesi nedeniyle Katolikliğe bütünüyle aykırı bir özgürlükçü Protestanlık anlayışını savunan İspanyol varoluşçu filozof ve ozan olarak karşımıza çıkmaktadır, der Sarp Erk Ulaş'ın *Felsefe Sözlüğü*'nde. Yazar, us ve inancın çatışmasıyla ilgili düşüncelerini ve duygularını, yapıtta oluşturduğu Ángel adlı karakteriyle bize anlatır. Bu çatışmaya günlüklerinden ve yapıtıdan örnek olarak şu bölümler verilebilir:

Ángel'in, "Dua ederken Tanrı'mı kalbimle kabul ediyorum, ama aynı Tanrıyı mantığımla yadsıyorum..."⁶³. Bu sözler imanla mantığın çatışmasını çok net bir şekilde gösterir.

"Kuşaklar boyunca milyonlarca insanın anlaşılmaz şeylere mantığın öğrendiği anlaşılmaz şeylere, gizemlere inanmasından daha büyük mucize var mı? Toplu bir tevazu mucizesidir bu. Niye bu kadar çok insan inanıyor? Nasıl oluyor da güçlü çıkan mantık olmuyor? İman hakikatini kendi varoluşuyla kanıtıyor. Sadece bu varoluşla..."⁶⁴

⁶³ Unamuno, Miguel de, *Günlükler*, Çeviren:A.Burak Zeybek, Sel Yayıncılık:351, İstanbul, 2008, s.11.

⁶⁴ a.g.e, s.12.

“Entelektüel ateizme kadar gittim,Tanrı’sız bir dünya hayal edecek kadar...Ama şimdi, bakire Meryem’e karşı hep gizli bir iman duyduğumu görüyorum.”⁶⁵

Yukarıda alıntılanan bölümde yazar, Tanrı inancını sorgulamaya devam ediyor. ”Entelektüel ateizme” kadar gitmesi, Tanrı’ya inanmamayı gerekçelendirmek için bütün mantıksal dayanaklarını kullandığını gösteriyor. Fakat dikkatimizi çeken şey, bu akıl yürütmeye duygularının, yüreğinin eşlik etmiyor oluşudur. Kimseye yüksek sesle itiraf etmese de gizliden gizliye iman etmeye devam ettiğinin farkındadır yazar. Bu gizli imanın gücü ve kaynağı nereden gelmektedir? Aşağıdaki alıntılara bakalım:

ÁNGEL: Okuldan çıkınca beni eğitmesi için papaza verdiler, zavallı Bay Pascual! Onun hatırası benim için ruhumun çocukluğumun geçtiği köyün ana çevresini canlandırır. Eve kiliseye duyduğum saygının aynısını bende hissettirir; dahası bana göre bana çok yakın ve beni içine alan bir kilise idi. Küçük odada bana dersler verdiği odada Pascual Bey’in yuvasını doldurduğu tütsüyü her zaman koklardım. Fildişi İsa’nın altında yaşlı papazın ruhunu beslediği kirlî pis dua kitapları ve eski püskü testler vardı.⁶⁶

ÁNGEL: Ders bitince sakalını sıvazlarken zavallı Bay Pascual bana şöyle dedi: “İyi ol Ángel” Bana tavsiyeler vermeyi bir mecburiyet olarak hissedirdi..., dikkat et... suçluluğun basit unsurları! Fakat ton, ses içinde klavsen seslerinin titreşimi gibi bana bunları verirken tatlı ışması, onu asla unutamayacağım... Hayır asla!! Daha sonra... Her şeyden sonra öğütler için diğerinde olduğu gibi hayatın verdiği müzik, kelimeler değil, burada Felipe içimde onu taşıyorum “İyi ol Ángel! İyi olmak... iyi olmak... *(Kafasını ellerinin arasına alır, ağlar)*”⁶⁷

⁶⁵ a.g.e, s.15.

⁶⁶ Unamuno,Miguel de, Sfenks,, Madrid, 1987, s.141.

⁶⁷ a.g.e, s.141.

“ İy ol Ángel !” çocukluğunda onu eğiten papaz Bay Pascual’ın sesidir kulaklarında cınlayan. Bu ses çok mistik bir anlama sahiptir. Aslında güçlü olan sözcüklerden çok Bay Pascual’ın sevgiyle ve inançla ona, o küçük kilisede öğrettikleridir. Çocukluğunun bu sınımsız izlenimi yazarımızın ve dolayısıyla Ángel karakterinin iman duygusunun kaynağını sembolize etmektedir.

ÁNGEL: Evet cennetin krallığına girmek için çocuk olmak fakat sen beni şehrin nasıl yuttuğunu biliyorsun. Onun için kitaplar devirdim. Ah şehirdeki ilk zamanlarım! Kaç defa eski katedralin bir köşesinde saklanıp orgun sesleriyle zayıf incecik bir saz misali titreyip belirsizlikler denizine daldım! O zamanlar tüm dünyanın özgürleşmesini isteyerek hızlıca atan ruhun beni sardığı bulut oluşturan orgun yumuşak kutsal sesi boyunca esen bir rüzgârın ardında sürükleyen sanki bir büyü misali bilincinde filizlenen düşünce larvalarının kümeleri beliriyordu.⁶⁸

Yazar, çocukluğun masum ve saf inancıyla cennetin krallığına girmenin ve yine bu inançla, insanların özgürleşmesinin mümkün olabileceğinin bağlantısını kuruyor. Pişmanlık duymak, inancın temel göstergelerinden biridir ve yazar bunu şu sözlerle dile getirir:

ÁNGEL: Kaç defa dizlerimin üstüne çökmüş ve sessizce akan gözyaşlarımla kalbimin enerjisini akıttığım o acıların zevkini çıkardım. Savaş alanının yükselen imparatoru gibi olduğumu hayal etmekle sonlanan hayal meyal hatırladığım mistik titremelerle bir şehidin zaferi ile veya korkunç pişmanlıklarla bir aziz olduğumu hayal ederdim. (*Dışarıdan geçen halkın gürültüsü duyulur*) Bu da ne?⁶⁹

⁶⁸ a.g.e, s.142.

⁶⁹ a.g.e, s.142

ÁNGEL: Tahminlerde bile bulunamayan bir tarih seni neden rahatsız ediyor? Ne günlerdi o günler, inanç dolu yaşadığım! Fakat inanç dolu dünyam her zaman sadece bana ait idi, her zaman ilahi komedyalarımda ana kahraman idim. Ve kanım bitlendiği o dönemde beni ruhum harekete geçiriyordu. Doğum aşkı bende entelektüel bir güçtü. İnancımı ussallaştırmak istedim. Sen biliyorsun nasıl en derin gizemlerde en karışık problemlerde yüzdüğümü ve ruhumuzda sonsuz insanlığın uyarıldığı o dönemde ben tüm evrene hâkim olmak özlemi içindeydim... Sen kariyer yaptığım yılları biliyorsun.⁷⁰

Yazarın “inancı ussallaştır” istemiyle karşılaştığı şeyin sonsuz yani tanrısal bir güç istemiyle çakıştığını göstermek istemesi, usun nasıl da kibirli olabileceğine ilişkin bir anlatıdır. Bu kibir insanda tüm varoluşu akılla açıklama, dolayısıyla kendini Tanrı'nın yerine koyma eylemine yol açıyor. Oysa yazara göre, saf inanç, çocukluğundaki temsiliyle, salt ussal olmayan yürekle birlikte duyulandır.

ÁNGEL: Gelecek! Gelecek! Onda ne olacak? Biliyorsun ki asla beni hiçliğin korkunç görüngüsü terk etmiyor; fakat bilmediğin bir olay var. Çocukken bana olan olay hayal mi, gerçek mi bilmiyorum. Dinle. Ondan geleceğimle ilgili tavsiyesini almak istedim ve bir sabah vicdanen rahatladıktan sonra dizlerimin üstüne oturdum İncil'de ussal bir sayfa açtım. Parmağımı rastgele bir cümleye koydum. Oradaki cümle şu idi: “Git ve tüm milletlere İncil'i öğüt”. Düşüncelere daldım ve kararsız derin derin düşünmeye başladım ve ruhumun temizlenmesine karar verdim. Ve daha sonraki sabah, aynı şekilde, kalbim çarparak tekrar İncil'i açtım ve kör rahibin ikiyüzlülere söylediği şeyi okudum. “Size söyledim beni duymadınız mı? Neden bir daha söylememi istiyorsunuz?”⁷¹

⁷⁰ a.g.e, s.142

⁷¹ a.g.e, s.143.

“Gelecek! Gelecek! Onda ne olacak?” ifadesiyle salt usla, yaşamın kavranmasının olanaklı olmadığına göstermektedir yazar. Us somut olanı kavramakta ve açıklayabilmektedir; ama “gelecek” bu anlamda belirsizdir. Bu durum varoluşsal olarak kişiyi tam bir hiçliğe mahkum etmektedir. Dolayısıyla us, inanç olmadan yetersizdir ve üstelik kişiyi yanıltabilir.

“Unamuno, ussallaşmış bir dinin İspanya’yı kurtaracağı düşüncesine hayatının sonuna kadar bağlı kalmıştır. Unamuno’nun düşüncelerinin oluşmasındaki temel izlek “ölümden sonra yaşam” düşüncesidir. Hegel’in diyalektiğinin varolmak ve varolmamayı bir biçimde eşdeğer kıldığı farkında olan Unamuno, ölümden sonraki hiçliği aslında varlık olarak nitelemektedir. Unamuno, Hegel’in sunduğu tez-antitez-sentez diyalektiğini sunduğu olanaktan yararlanarak, insan varlığının olumsuzla(n)masının ya da değille(n)mesinin (ölüm) bir başka varolma düzleminde yani sonsuz bir yaşamda, kısacası ölümsüzlükte bir üst düzeye çıkacağını ortaya atmıştır”⁷²

Unamuno, bunu yapıtında ve günlüklerinde çok açık olarak dile getirmiştir. Yazar, bireysel varoluşun, daha üst düzey bir ussal diyalektiği gerektiren bir inanç konusu ile ilintili olduğunu ileri sürmüştür. Bu konu ile ilgili olarak Kierkegaard’ın “inanç sıçrayışı” adını verdiği kavrama da atıfta bulunan Unamuno, bunun anlamlandırılabilmesi için, yani üst düzey diyalektiği anlamak için inanç sıçrayışının gerekliliği üzerinde durmuştur. Ancak Unamuno, oğlunun ölmesi üzerine bir süreliğine bunlar üzerinde düşünmeye ara vermiştir. Unamuno’ya göre, her insan ölümsüz olmayı istemektedir. Fakat bu istek bilimsel us ile çoğu zaman çatışmaya düşmektedir. Kişi kafasında bir yandan imanını kalbiyle kabul etmekte diğer yandan mantığı ile bunu yadsımaya başlamaktadır. Bu dönemde bu iki kavramın çatışmasını yaşamaktadır. Bu çatışmada eğer iman güçlü çıkarsa, Tanrı yaratan yüce varlık olarak insanın

⁷² Ulaş,Sarp Erk, Felsefe Sözlüğü, Bilim ve Sanat, Ankara,2002, s.1476.

en son kurtuluşu olarak varoluyor demektir. Bu anlamda insan hem sonludur hem de sonsuz. İnsanın hem ölümlü hem de ölümsüz oluşu gerçeği bilimsel bir şekilde anlatılabilecek bir şey değildir. Bu ölümden sonra Tanrı ile birleşme anlamına gelmektedir, hiçlik karşısında duyulan varlık özlemi, bu da ölümsüzlükle veriliyor. İnsanın bu bilinçte yani ölümsüzlük bilincinde yaşaması bu noktada önemli oluyor.⁷³

ÁNGEL: Bak Eufemia, inanç objesini yaratır. Bir şeyi çok istemekle yokluktan var eder. Böyle değil mi? Tanrı sonsuz arzudan başka bir şey değil mi; insanlığın en yüce arzusu.⁷⁴

Yukarıda eşi Eufemia için söylediği sözlerde Tanrı'nın, insanların sonsuz arzularının sembolü olduğunu gibi, bunun aynı zamanda insanın ölümsüzlük isteminin de bir sembolü olabileceğini söyleyebiliriz. Diğer yandan, insanın arzulaması ve arzuladığını yaratması ilginç bir saptamadır. Yazara göre, insan arzulayarak yoktan var edebilir, Tanrı insanı yoktan var etmiştir. Öyle ise arzulamak insanı Tanrı'ya yaklaştıran bir duygudur. Burada ussal olan bir düzlem yoktur, şimdiye kadar yazar bize usla ilgili olumlu bir şey söylememiştir, ama duygular ve onların yoğunlaşmış biçimleri olan iman ve arzu olumlu biçimde ele alınmıştır.

Aşağıda yer alan alıntılarda, insanın ölümsüzlük isteminin gücüyle karşılaşıyoruz. Fakat bu istem çok farklı biçimlerde yaşam içinde ifadesini bulmaktadır. Örneğin “zafer” istemi, “çocuklarında ölümsüzleşmek” istemi gibi.

ÁNGEL: Vatanın zafere ihtiyacı yok. İhtiyaçları olan şey çocuklarının mutluluğu...
Zafer! ... Zafer! Ölümsüzlüğe götüren güçlü amaç! Ölümsüzlüğün gölgesi! (sayfa 130)⁷⁵

⁷³ a.g.e, s. 1476.

⁷⁴ Unamuno, Miguel de, Sfenks, Editorial Castalia, S.A, Madrid, 1987, s.123.

ÁNGEL: Sus ve dinle! Zafer mi? Neden zafer istiyorsun? Neden isminin benimkinin yanında tarihin sayfalarında ölümsüz olmasını istiyorsun?⁷⁶

ÁNGEL: (Duraksayarak) Fakat sana ne olduğunu bilmiyorum. İnaniyorum ki çocuklarında ölümsüzleşemediğin için ismini ölümsüz bir ismin yanında istiyorsun.⁷⁷

ÁNGEL: Hayır! Hayır git! İstemiyorum bir şey istemiyorum! (*Martina dışarı çıkar*) Bitti! Artık pişman olamam. (*Başı eğik dolaşmaya başlar*) Şimdi inzivaya çekilip sakinleşme zamanı kalbin ritminin düzelmeye anı ve sonra her nereye isterse gönderen Tanrı onu yaraladığı zaman sonsuz senfonide kaybolması için, Tanrı aşkına yönelik ilahi şarkıda benim notam saf ve arınmış çıkacak. Kendi notam.⁷⁸

Yazar, yukarıda Tanrı'da İsa gibi ölümsüz olmak istediğini belirtmektedir. "Tanrı'da yaşamayı öğren ve ölümden korkmayacaksın çünkü Tanrı ölümsüzdür"⁷⁹. "Tanrı'da doğmak ve "Tanrı'da yaşamak" yazarı ifade eden iki cümle son derece önem kazanmaktadır ve eserde de bu son derece iyi vurgulanmıştır.

⁷⁵ a.g.e, s.130.

⁷⁶ a.g.e, s.106.

⁷⁷ a.g.e, s.107

⁷⁸ a.g.e, s.113.

⁷⁹ Unamuno, Miguel de, Günlükler, Çeviren:A.Burak Zeybek, Sel Yayıncılık:351, İstanbul, 2008, a.g.e, s.20.

5. ESERLE İLİNTİLİ BAZI TEMEL KAVRAMLARIN AÇIKLANARAK

ESERİN İNCELENMESİ

İMAN-MANTIK ÇATIŞMASI VE TANRI'YI SORGULAMA

Yazarın Ángel başkahramanıyla bize aktardıkları gerçekten de yazarın kendi duygu ve düşünceleridir. Çocukluğunda aldığı din eğitimi ve sonra Madrid Üniversitesi'nde aldığı felsefe eğitimi, onun hayatının diğer aşamalarında Tanrı'yı sorgulamasına imanı ile mantığının çatışmasına neden olmuştur. Bunları toplu olarak yazarın günlükleriyle bağdaşık olarak burada bu başlık altında genel bir anlatı şeklinde sunacağız.

İspanyol yazar Miguel de Unamuno'nun birbirine yakın zamanlarda, 1980'lerin son yıllarında yazdığı bir tiyatro eseri olan *Sfenks* (*La Esfinge*, 1898) ile yazarın kişisel günlüklerinden oluşan eseri *Günlükler*'in (*Diarios*, 1966) arasındaki benzerlik önceden de bahsedildiği üzere son derece önemlidir. Unamuno'nun *Sfenks*'i (*La Esfinge*) ve *Günlükler*'i (*Diarios*) kaleme aldığı yıllar yazarın iman ile mantığının çatışmalarının yoğun olarak yaşandığı bir döneme denk gelir. Ateizm'den Tanrı inancına geçiş yaptığı bu dönemdeki eserleri, yazarın adeta ruh halinin yansımalarıdır. Bunu yazar, *Günlükler*'de (*Diarios*) şu şekilde ifade eder: “Entelektüel Ateizme kadar gittim, Tanrı'sız bir dünya hayal edecek kadar...Ama şimdi, bakire Meryem'e karşı hep gizli bir iman duyduğumu görüyorum”⁸⁰.

Aslında yüzyıllardır süregelen ve insanların akıllarını sürekli karıştıran inanç ve mantık çatışması görüldüğü üzere yazarı da farklı dönemlerde meşgul etmiştir. Ancak görüldüğü üzere onun yaklaşımı da diğer sorgulayanlardan çok farklı değildir. Yazar, bu

⁸⁰ a.g.e, s.15.

konuyla ilgili sorularını şöyle sıralar: “Kuşaklar boyunca milyonlarca insanın anlaşılmaz şeylere mantığın iğrendiği anlaşılmaz şeylere, gizemlere inanmasından daha büyük mucize var mı? Toplu bir tevazu mucizesidir bu. Niye bu kadar çok insan inanıyor? Nasıl oluyor da güçlü çıkan mantık olmuyor? İmanın hakikati kendi varoluşuyla kanıtıyor. Sadece bu varoluşla...”⁸¹. Yazarın bir terazinin iki kefesine koyduğu iman ve mantık bu sorular çerçevesinde, istemese de, imanın ağır gelmesiyle sonuçlanır.

Yazarın kafasında yaşadığı iman ile mantık çatışmasına bir başka örnek de Unamuno'nun eşinin kızkardeşinin doğum yaparken, ona yönelik yaptığı dua sırasında yaşadığı bir çeşit dini krizdir. Bunu *Günlükler*'de (*Diarios*) yazar şöyle ifade eder: “Munitibar'dayken ve kafam Ceferina'nın⁸² doğum yapmasıyla meşgulken, yola çıktım ve tek düşünebildiğim dua etmek oldu. Bu zorlu sınavda, baş öğretilerim hiçbir işime yaramıyordu ve dua yakarışlarımıza kulak veren Tanrı Baba'nın hakikatinin bir şahadeti gibi, yüreğimin dibinden fıskırdı. Ve kendi şahadetimi kendim de anlamadım. Kulaklarım içimde konuşan sese sağırdı. Geçmişten gelen bir tat, eski bir kalıntının kendiliğinden dirilişi... Psikolojini inceliklerinde bin türlü mantıklı açıklama arıyor ve bir iman atılımıyla içimde ortaya çıkan hakikati görmeyi reddediyordum. Çünkü o anda yakınım için dua ediyordum; Sen'in önünde, tek başıma, içimde boş bir zafer hissi veya kendimden hoşnutluğun gölgesi dahi olmadan, özgecilik adı verilen ve aslında komedyaya ve yalandan başka bir şey olmayan o duygu olmadan...”⁸³

Yazar bu çatışmayı, ileriki yaşantısında da beş defterden oluşan günlüklerine şu şekilde yansıtacaktır:

⁸¹ Unamuno, Miguel de, *Günlükler*, Çeviren:A.Burak Zeybek, Sel Yayıncılık:351, İstanbul, 2008, s.12.

⁸² Avelino Lizarraga Ezenarro'nun eşi ve Unamuno'nun eşi Concha'nın kızkardeşi.

⁸³ Unamuno, Miguel de, *Günlükler*, Çeviren:A.Burak Zeybek, Sel Yayıncılık:351, İstanbul, 2008, s.5.

“Hakikati mantığa dönüştürmek istemiyorum, dile gelmeyen hakikati mantıksal şekillere dönüştürmek istemiyorum... Ve tartışmak değil Tanrı’m, adınızın boş sözlerle değil, eylemlerle ve eylem olan sözlerle, merhamet sözleriyle kutsanmasını dilemek istiyorum.”⁸⁴

Ancak yazar, açık bir biçimde bu noktaya gelse de şu sözler zaman zaman ağzından dökülecektir: “Ussallaştırmak istediğim için, imanımı öldürdüm; şimdi bu sayede edindiğim ussal edinimlerimi canlandırmam ve zamanımı bu işe ayırmam da doğrudur. Bütün bunlar beni delirtmeye aday.”⁸⁵

Yazar yaşadığı bu çelişkiyi *Sfenks (La Esfinge)* adlı eserde de Ángel aracılığıyla bize aktarmaktadır. Bunu eserde aşağıdaki şekilde görmekteyiz:

ÁNGEL: Tahminlerde bile bulunamayan bir tarih seni neden rahatsız ediyor? Ne günlerdi o günler, inanç dolu yaşadığım! Fakat inanç dolu dünyam her zaman sadece bana ait idi, her zaman ilahi komedyalarımda ana kahraman idim. Ve kanın bitlendiği o dönemde beni ruhum harekete geçiriyordu. Doğum aşkı bende entelektüel bir güçtü. İnancımı ussallaştırmak istedim. Sen biliyorsun nasıl en derin gizemlerde en karışık problemlerde yüzdüğümü ve ruhumuzda sonsuz insanlığın uyarıldığı o dönemde ben tüm evrene hâkim olmak özlemi içindeydim... Sen kariyer yaptığım yılları biliyorsun.⁸⁶

YAŞAM-ÖLÜM-ÖLÜMSÜZLÜK

Yazarın günlükleriyle bağlantılı olarak toplu olarak bu başlık altında yaşam, ölüm ve ölümsüzlük temalarını vermeye çalıştık.

⁸⁴ a.g.e, s.8.

⁸⁵ a.g.e, s.73.

⁸⁶Unamuno,Miguel de, Sfenks, Editorial Castalia, S.A, Madrid, 1987, s.142,143.

Miguel de Unamuno'nun yarattığı bir karakter olan Ángel ile Unamuno'nun karakterlerinin benzerlik gösterdiğini önceden bahsedilmişti. Bu benzeşmenin özünde ölümsüzlüğe duyulan arzu yatmaktadır. *Sfensk (La Esfinge)* ile *Günlükler*'i (*Diarios*) yazdığı dönemde sürekli *İncil ve Eski Ahit* okumakla geçiren yazar, kutsal kitaplarda kurtuluş çaresini arar. Ona göre kurtuluş ölüm yani ölümsüzlüktür. Bu yüzden ona göre ölümü düşünen insan iyileşir. Bunu *Günlükler*'de (*Diarios*) şöyle ifade eder: “Bu konuda düşünmemek gerek, denir: Ölüm hakkında düşünmeye başlarsak, hayat çekilmez hale gelir. Bence pekala düşünmek gerekir zira devanın temel kuralı hastalığı tanımaktır (ve ölüm insanın hastalığıdır), ölümü tanımak, buna çare bulmanın kuralıdır. Bugün çalışmalarımı felç eden ve beni hüznü ve güçsüzlüğe iten bu ölüm düşüncesi, beni ruhumun bekası için -faniler arasında adımları ölümsüzleştirmek için değil- çalışmaya iten bir düşünce olduğunda, iyileşmiş olacağım.”⁸⁷. Sürekli çelişkiler içinde olan yazar, ölümle yaşamının insanı huzura erdireceğini belirtir. Bunu da *Günlükler*'de (*Diarios*) şöyle verir: “İnsan ölümle ilgili ne kadar çok düşünürse, hayat için o kadar huzurlu bir sükunete kavuşuyor.”⁸⁸. Bu anlamda da ölümü düşünmenin gerekliliğini vurgular. Bu düşüncesini de *Günlükler*'de (*Diarios*) şöyle belirtir: “Doğayı, gençliği, baharı, güneşi rahat bırakmamak için nedenler var: Eğer bütün bu şeyler bizi hayat sarhoşu ederek gerektiği gibi ölümü düşünmemizi ve uyanmamızı engelliyorsa...”⁸⁹

Eserde Ángel, Tanrı'nın sonsuz olduğunu ve insanlığın da en büyük arzusunun bu olduğunu söyler, dolayısıyla kendinin de en büyük isteğinin ölümsüz olmak olduğunu belirtir. Bunu şu şekilde belirtir:

ÁNGEL: Tanrı sonsuz arzudan başka bir şey değil mi; insanlığın en yüce arzusu.⁹⁰

⁸⁷ Unamuno, Miguel de, *Günlükler*, Çeviren:A.Burak Zeybek, Sel Yayıncılık:351, İstanbul, 2008, s.43.

⁸⁸ a.g.e, s.59.

⁸⁹ a.g.e, s.79.

⁹⁰ Unamuno, Miguel de, *Sfensk*, Editorial Castalia, S.A, Madrid, 1987, s.123.

ÁNGEL: Vatanın zafere ihtiyacı yok. İhtiyaçları olan şey çocuklarının mutluluğu...
Zafer! ... Zafer! Ölümsüzlüğe götüren güçlü amaç! Ölümsüzlüğün gölgesi!⁹¹

Yazar yukarıda görüldüğü gibi tekrar Ángel aracılığıyla kendi ölümsüzlük üzerine düşüncelerini sunmaktadır. Zaferin ölümsüzlüğe götürdüğünden bahsetmektedir.

ÁNGEL: Sus ve dinle! Zafer mi? Neden zafer istiyorsun? Neden isminin benimkinin yanında tarihin sayfalarında ölümsüz olmasını istiyorsun?⁹²

Ángel, yukarıdaki alıntıda eşi Eufemia'ya onunla evlenmesinin nedeninin insanoğlunun yüce arzusu olan ölümsüzleşme arzusunu gerçekleştirmek olduğunu söylüyor. Burada yazar kendini bir aziz olarak görmekte ve sonsuz olduğunu ima etmekte ve karısının da onunla evlenerek isminin ölümsüzleşmesini istediğini belirtmektedir. Ángel bu durumu şöyle ifade eder: “Fakat sana ne olduğunu bilmiyorum. İnanıyorum ki çocuklarında ölümsüzleşemediğin için ismini ölümsüz bir ismin yanında istiyorsun.”⁹³

ÁNGEL (*tek başına*) ... Tanrım sende doğmam için bana güç ver. Kendimden vazgeçmek, sonunda huzura ermek için bana güç ver!⁹⁴

Yazar, Tanrı'yla bütünleşmek, onda erimek, ölümsüzleşmek istemektedir. Hayatı boyunca bulamadığı huzuru böyle bulacağını düşünmektedir. Bu düşüncesini ara ara dile getirir: “Yaşam ancak ölümün ışığında anlaşılır. Ölmeye hazırlanmak doğal şekilde

⁹¹ a.g.e, s.130.

⁹² Unamuno, Miguel de, Sfenks, Editorial Castalia, S.A, Madrid, 1987, s.106.

⁹³ a.g.e, s.107.

⁹⁴ a.g.e, s.108.

yaşamaktır”⁹⁵; “Tanrı’da yaşamayı öğren ve böylece ölümden korkmayacaksın çünkü Tanrı ölümsüzdür”⁹⁶. Ayrıca, “Yaşam ancak ölümün ışığında anlaşılır. Ölmeye hazırlanmak doğal şekilde yaşamaktır” ifadesiyle vurgulanmak istenen, “yaşam ancak ölümle anlam kazanıyor” olabilir.

Ángel’in aslında tanrısallaşmak kavramına yol açacak ifadeleri de vardır ve şöyle der: “Tanrı’da yaşamayı öğren ve ölümden korkmayacaksın çünkü tanrı ölümsüzdür”; “Çünkü Tanrı’danız, ona benzer yapıldık...”⁹⁷. Dolayısıyla, yaşarken de Tanrı ile bütünleşerek tanrısallaşmak olasıdır. Ancak Ángel, huzursuz karakteri, aynı biçimde inancını tazeleyememesi nedeniyle bunu gerçekleştiremez. Bu yüzden ölmek ve dolayısıyla özgürleşmek ister. Ángel, kendini sürekli olarak bu yolda ikna etmeye çalışır: “Ebedi hayata ve bütünsel varlığa ermek için, bizi mahveden hiçlikte kaybolmamız lazımdır. Kendimizi yok ederek ve sadece bu yolla hakikatin bütünlüğünü iman yoluyla yeniden keşfedeceğiz”⁹⁸. Ángel, bu düşüncelerini farklı örneklendirmelerle başkalarıyla da paylaşır ve bir gün şöyle der: “Felipe hatırlar mısın bir gün o zamanlar hasta olan büyük oğlunu kollarına almıştın? Zavallı kucağında büzülmüş bir şekilde sen bakışını ondan çekince sana “Baba beni sev” derdi. Öylece, göğsünün sıcaklığında kollarımın arasında acılı bakışın altında uyuya kaldı! Başka bir şey istemiyorum.- Asla! Sadece istediğim görünmez Tanrının beni kucağına alması onun sonsuz göğsünde nefes alış verişini hissetmek, ona bakmak saf ve temiz gökyüzünde huzur içinde uyumak.”⁹⁹. Ángel, Tanrı’nın oğlu İsa gibi Tanrı’nın sonsuz göğsünde olmak ve huzuru bulmak ister.

⁹⁵Unamuno, Miguel de Unamuno, Günlükler, Çeviren: A:Burak Zeybek, Madrid, 1987,s.14.

⁹⁶ a.g.e, s.20.

⁹⁷ a.g.e, s.25.

⁹⁸ a.g.e, s.34.

⁹⁹ Unamuno, Miguel de, Sfenks, Madrid, 1987, s.144.

Yazar da ölümle ilgili benzer bir düşünceyi şöyle açıklar: “Rab, ruhtur ve Rab’ın Ruhunu neredeyse, hürriyet de oradadır”. Yazar, Ángel karakteri üzerinden kendi zihnini kurcalayan bu ölüm düşüncesini şu sözleriyle açıklamaya devam eder: “Ölümü düşünmemek mi? Olanaksız. Ne kadar zevk içinde yaşanırsa, ölüm o kadar çok düşünülür. İstirabın içindeyken ölümü düşünene ne mutlu. Yaşam içinde zevk veya ıstırapta ölümü düşünmek mutluluk getirir.”¹⁰⁰; “Ölüm hakkında düşünmeye başlasak, hayat çekilmez hale gelir. Bence pekâlâ düşünmek gerekir zira devanın temel kuralı hastalığı tanımaktır (ve ölüm insan hastalığıdır) ölümü tanımak, buna çare bulmanın kuralıdır”¹⁰¹.

“Ölüm korkusuyla büyük endişe içinde olan yazar oyunlarındaki hayal mahsulü kişilerin ölümlerine karar vererek Tanrı rolü oynamakta ve sonsuz özgürlüğün de tadını çıkarmaktadır. İşte bu noktada Unamuno, Tanrı’ya isyan ederek doğumunun kendinin karar veremediğini ancak ölümüne kendisinin karar vermesini ister. Hatta ölüme değil ölümsüzlüğe ulaşabilmeyi düşler. Kalbi ona ölümsüzlüğe ulaşabileceğini söylerken mantığı bunu yalanlar. Duygu-mantık çatışması Unamuno’nun en temel sorunu olarak karşımıza çıkar.”¹⁰²

¹⁰⁰ Unamuno, Miguel de Unamuno, Günlükler, Çeviren: A:Burak Zeybek, Madrid, 1987, s.67.

¹⁰¹ a.g.e, s.43.

¹⁰² Toledo,Hale, Unamuno Tiyatrosu, Mitoş-Boyut Yayınları, Tiyatro Kültür Dizisi:69, İstanbul, 2006, s.31.

IV. BÖLÜM

SONUÇ

“98 Felaketi” olarak adlandırılan, İspanya’nın 1898 yılında Amerika Birleşik Devletleri ile yaptığı savaşta son sömürgelerini kaybetmesi, bununla birlikte ülkede yaşanan siyasi, ekonomik, sosyal yıkım; bu duruma çözüm olarak Avrupalılaşmak-İspanyollaşmak tartışmasını ortaya atan “98 Kuşağı” aydınlarından birisi, eğitimci, şair, denemeci, felsefeci ve yazar olan Miguel de Unamuno’nun 1898 yılında kaleme aldığı *Sfenks (La Esfinge)* adlı eserini anlamak aslında yazarın kendisini anlamaktır; çünkü Unamuno’nun yarattığı baş karakter Ángel ile Unamuno’nun karakterleri benzerlik gösterir.

Unamuno’nun *Sfenks*’i yazdığı yıllar, yazarın imanı ile mantığının yoğun bir şekilde çatıştığı yıllardır. Çocukluğunda aldığı din eğitimi ve sonra Madrid Üniversitesi’nde aldığı felsefe eğitimi onun Tanrı’yı sorgulamasına yol açmıştır. Düşüncelerine kökünden egemen olan ölüm düşüncesi onun özgün bir “ölümsüzlük metafiziği” geliştirmesine olanak tanımıştır. Eserin ana karakteri ile Unamuno’nun kişiliği arasındaki benzerliğin özünde sonsuzluğa, ölümsüzlüğe duyulan arzu yatmaktadır. Fakat sonsuzluk ve ölümsüzlük isteğine gem vurmak isteyen Ángel, Tanrı’ya sığınmak, çocukluk yıllarında yaşadığı o basit yaşantıya, huzura kavuşmak ister. Bu anlamda eşi olan Eufemia ona kır yaşantısını önerir. Fakat Ángel’in sembolik olarak sunduğu bu problem aslında onda derin izler yaratmış, çözümün sadece yer değiştirmesine bağlı olamayacağı, son derece zor ve karmaşık bir problemdir. Bu noktada Ángel’den biraz bahsetmek gerekirse; Ángel, XIX. yüzyılın son yıllarında, dönemin İspanya’sında hitabet sanatında üstün yetenekleriyle çevresindekileri büyülemiş bir devrimci liderdir. Ángel ve taraftarları, dönemin zorba hükümetine bir darbe indirir, lider olan Ángel halkın karşısına geçerek son derece etkili bir konuşma yaparak halkın alkışları arasında

yükselir ve bir halk kahramanı olarak hükümetin başına geçer. Fakat Ángel'in hayatın dinamiği içinde yaşadıkları ile iç dünyasında yaşadıkları bir tezatlık arz eder. Bunu yazar “iç insan” ve “dış insan” kavramlarıyla verir. “İç insan” rol yapmayan, “dış insan” ise rol yapan insandır. Bu iki kavram Ángel'in kafasında sürekli çatışma halindedir. Eserin sonuna doğru “iç insan” bu savaştan galip çıkar.

Varoluşçuluğun temel savlarından biri olan iç sıkıntısı (angustia) ve huzursuzluk eserde sürekli hissedilmektedir. İç sıkıntılar, bunalımlar, kendi varlığını sorgulamasına hatta Tanrı ile çatışmasına kadar ana karakteri getirir. Bu eserde hiçlik, boşluk hissi de işlenmiştir. Hayatın anlamsızlığı eşinin ona bıraktığı veda mektubuyla daha da yoğunlaşır ve hayatına son verme düşüncesi doğar, fakat komşunun çaldığı piyanodaki nağmeler onu çok etkiler ve akabinde odaya giren kişiler onun bu niyetinden vazgeçmesine sebep olur. Bu iç sıkıntısını, boşluğu Tanrı'ya ulaşmakla yeneceğini sanır. Bu da ancak ölüm ile yani ölümsüzlükle mümkündür. Yandaşlarının bir karşı atağı haber vermeleri bile onu ilgilendirmez ve bu isyana karşı hiçbir önlem almaz; çünkü o zaten ölümü beklemektedir. Muhalifler ayaklanır, bir kurşun da Ángel'e isabet eder ve içeri giren eşinin kolları arasında vefat eder.

Varoluşçuluğun özünü oluşturan “özgürlük” ve “kişisel sorumluluk” temaları eserde Ángel karakterinde kendini gösterir. Miguel de Unamuno'ya göre kişi, iç huzuru ancak özgürleştiğinde elde eder. Özgürlük yazara göre ancak ölümle mümkündür. Ölüm ona göre üstün insan olarak Tanrı'da yani sonsuzlukta yeniden varolmaktır. Yazara göre her insan ölümsüz olmayı ister fakat bu inanç, us ile çatışır. İnanç da günahlardan arınmakla olasıdır. Fakat insan günahkar bir varlık olduğu için inancını sürekli yenilemesi gerekmektedir. Ángel aslında inanç dolu bir yaşam sürdürmüştür. Fakat Tanrı'ya olan inancını tam olarak yerine

getirememekten dolayı acı çekmektedir. Bu noktada ona göre inanç, özgürlüğe giden bir adımdır.

Bu eserde olay örgüsü çok basit olarak işlenmiştir. Ana karakter hükümetin başına geçer, karısı onun iç huzursuzluğuyla baş edemediği için ona bir veda mektubu bırakır, o da intihar etme girişiminde bulunur. Fakat insan ruhunun derinliklerine işleyen ve onu derinden sarsan bir müzikle bu girişiminden vazgeçer; bu vazgeçiş de onu her zaman özlem duyduğu ölümden alıkoyamaz ve muhaliflerin bir kurşunuyla hayata veda eder. Dolayısıyla çok yalın bir kurgu içinde yazar, varoluşçuluk felsefesine bu romanıyla eklenir. Bu romanı sürükleyici kılan iç monolog ve diyaloglardır. Bu unsurlara konu açısından yakından bakıldığında yazarın felsefesi açığa çıkar. Bu konular genel olarak ölüm-ölümsüzlük, inanç-akıl, üstün insan olarak Tanrı'da varolma, basit yaşama özlem, iç sıkıntısı, bunalım ve eserde süreklilik gösteren "özgürlük" istencidir.

ÖZETLER

TÜRKÇE

Miguel de Unamuno'nun *Sfenks (La Esfinge)* adlı eserinin başkahramanı olan Ángel, hayatı boyunca iç huzuru yakalayamamış bir kişidir. Bu noktada varoluşçuluğun temel savlarından biri olan “iç sıkıntısı” (angustia) yapının ana temalarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Miguel de Unamuno, Ángel karakteri ile; toplum kurallarına uyan, hayatın dinamiği içindeki rolünü oynayan “dış insan” olarak tanımlanabilen bir kavram ve rol yapmayan, salt kendi varlığında bedensel ihtiyaçlarını karşılayan inanç dolu bir “iç insan” kavramları üzerinde durur. Bu iki kavram Ángel'in kafasında sürekli bir çatışma halindedir. Eserin sonuna doğru “iç insan” bu savaştan galip çıkar.

Varoluşçuluğun özünü oluşturan “özgürlük” ve “kişisel sorumluluk” temaları eserde Ángel'de kendini gösterir. Miguel de Unamuno'ya göre kişi iç huzur ancak “kişisel sorumluluk” aldığı ve “özgürleştiğinde” elde eder. Özgürlük yazara göre ancak ölümle mümkündür. Ölüm, ona göre üstün insan olarak Tanrı'da dolayısıyla sonsuzlukta yeniden varolmaktır. Yazara göre her insan ölümsüz olmayı ister. Fakat bu istek, diğer anlamda inanç, çoğu durumda bilimsel us ile çatışır. İnanç da günahlardan arınmakla yerine getirilir. Fakat insan günahkar bir varlık olduğu için, inancını yenilemesi gerekmektedir. Tanrı adına bile olsa araya herhangi bir dünyevi

kurum yada kişinin girmesine izin yoktur. Ángel inanç dolu bir yaşam sürmüştür. Fakat Tanrı'ya olan inancını tam olarak yerine getirememekten dolayı acı çekmektedir. Tanrı'ya ulaşmak O'nun sonsuzluğunda yaşayabilmesi için inancını yenilemesi gerekmektedir. Bu noktada inanç özgürlüğe giden yolda önemli bir adımdır ve bu inancı yenileyebilme, kişisel sorumluluğu içerir. Bu da iyi bir insan olmakla mümkündür. İnanç, Tanrı'ya karşı günah işlendiğinin, yalnız işler yapıldığının farkına varılmasıyla başlar. Kişinin günahkar olduğunu anlaması demek, kendisine karşı günah işlenen yüce bir varlığı görmesi demektir.

Varlık, varolunca sorumluluk alır ve bu sorumluluk irade ile yapılan seçimle olur. İnsan kendinden sorumludur dendiğinde kastedilen onun özel beklentilerine karşı sorumlu olduğu değil, bütün insanlara karşı duyduğu sorumluluktur. Jean Paul Sartre'ın ifadesiyle: "İnsan kendini seçerken bütün insanları da seçer." Rahibin Ángel'e "İyi ol Ángel" demesi sadece ona yönelik değil, aynı zamanda diğer insanları da kapsar. Kişi seçimlerini sadece kendi için değil diğer insanların da iyiliği için yapar. Bu da yazara göre inanç yenilemesi demektir.

İNGİLİZCE

Ángel, the main character of the drama called *Sphinx (La Esfinge)* written by Miguel de Unamuno, is the person that was not able to get inner peace throughout his life. At this point the "inner anxiety" (angustia), one of the arguments of the

existentialism, emerges as one of the main theme of the drama. Miguel de Unamuno, through the character Ángel, emphasizes on two concepts. One of them could be called as “inner self”, another one is “outer self” . The first one is the one that obeys the rules of the society, in the dynamic of life the one that plays his role; the second one is the one that purely in his existence fulfils his natural needs, the one with full of faith. These two concepts are always in conflict in Ángel’s mind. Through the end of the drama “inner self” gains this conflict.

The two themes “freedom” and “self responsibility”, that construct the essence of existentialism reflects in the character Ángel. According to Ángel the person feels the “inner peace” when the person gets freedom and takes self responsibility. The freedom is posible only with the death. The death, according to auther is the existence in the God as supreme being and so is the re-existence in the eternity. According to auther every human being desires immortality but this desire or faith is usually in conflict with scientific rationality.

The faith is posible with being purified from sins. However as human being is the sinful being, to be oneself is dependent upon the renewal of faith.

Nothing must be permitted to interfere with this, be it a worldly institution or any other subject, even in the name of God.

Ángel lived the life with full of faith. But as he is not able to fulfil the faith towards God, he suffers. He tries to reach the God therefore he wants to renew his

faith. His greatest desire is to live in the eternity of God. At this point the faith in the way of freedom is the most important steps that should be taken and to renew this faith consist of self responsibility. This is posible with being good person. Faith begins with an awarness of sin and wrongly directed at God. For human beings to understand that they are sinful is for them to understand that there is a supreme being in opposition to whom sin is committed.

When the being exists, takes responsibility is the choice that he or she makes with his conscious when it is said that he is responsible by himself. It is not only contains the responsibility towards private expectatins but also the responsibility towards other people. With Jean Paul Sartre explanation: "When the one selects himself, he selects the whole human being" In the drama the priest says to Ángel: "Be good Ángel" is not only the one towards him but also it consists of the other people as well. He makes his choice not only for goodness of himself but also for goodness of other people and this so called renewal of fait.

KAYNAKÇA

Akarsu, Bedia, **Çağdaş Felsefe-Kant'tan Günümüze Felsefe Akımları, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1994**

Akarsu, Bedia, **Çağdaş Felsefe, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1979**

Erkulaş, Sarp, **Felsefe Sözlüğü, Bilim ve Sanat, Ankara, 2002**

Gran Enciclopedia Rialp: **Humanidades y Ciencia, Ediciones Rialp, S.A, Madrid, 1971**

Işık, Gül, **İspanya: Bir Başka Avrupa, Metis Yayınları, İstanbul, 2005**

Kaufman, Walter, **Dostoyevski'den Sartre'a Varoluşçuluk, Çeviren: Akşit Göktürk, De Yayınevi, İstanbul, 1964**

Önalp, Ertuğrul, **İspanyol Edebiyat Tarihi, Onur Yayınları, Ankara, 1988**

Sartre, Jean-Paul, **Varoluşçuluk, Çeviren: Asım Bezirci, Say Yayınları, İstanbul, 2001.**

Sartre, Jean-Paul, **Materyalizm ve Devrim, Çeviri: Emin Türk Eliçin, Düşün Yayınları, İstanbul, 1998, s.72**

Sartre, Jean-Paul, **"Varoluşçuluk Materyalizm ve Devrim", Ataç Kitapevi Yayınları:110., İstanbul, 1967**

Sartre, Jean-Paul, **Existencialisme, Dönem Yayınevi, İstanbul, 1964**

Toledo, Hale, **Unamuno Tiyatrosu, Mitos- Boyut Yayınları, Tiyatro/Kültür Dizisi 69. İstanbul, 2006**

Trapiello, Andres, **Miguel de Unamuno Rimas de Dentro, Mondadori (Grijalbo Mondadori, S.A.), Barcelona, 2000**

Unamuno, Miguel de, **La Esfinge, La Venda, Fedra , Editorial Castalia, S.A, Madrid, 1987**

Unamuno, Miguel de, Amor y Pedagogia, Translated By: Michael Vande Berg, Peter Lang Publishing Inc., New York, 1996

Unamuno, Miguel de, Dünya Öykülerinden Seçmeler, Küçük Susin'in Korkuları, Ders Bilgisi Yayınları, İstanbul, 1988

Unamuno, Miguel de, Yaman Adam, Çeviren: Behçet Necatigil, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1954

Unamuno, Miguel de, İki Tuhaf Öykü, İthaki Yayınları, İstanbul, 2001

Unamuno, Miguel de, Satranç Ustası Don Sandalio'nun Romanı, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2007.

Unamuno, Miguel de, Abel Sanchez (Bir Tutkunun Öyküsü), Çeviren:Deniz Ülken, Adam Yayınları, İstanbul, 1989

Unamuno, Miguel de, Yaşamın Trajik Duygusu, Türkçesi: Osman Derinsu, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1986

Unamuno, Miguel de, Tula Teyze, Türkçesi: Can Yayınları, İstanbul, 1985

Unamuno, Miguel, Günlükler, Çeviren: A.Burak Zeybek, Sel Yayıncılık: 351, İstanbul, 2008

Yıldırım, Cemal, Çağdaş Felsefe Sözlüğü, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2000 İstanbul, 2008

Walter, Kaufmann, Dostoyevski 'den Sart' a Varoluşçuluk, De Yayınevi, İstanbul, 1964

Internet, wikipedia.org (2 Nisan 2009)